

PARTICIPATIVNÍ PŘÍSTUPY KE STARŠÍM DOSPĚLÝM

A background graphic consisting of several light grey, stylized human figures of varying heights and widths, arranged in a loose group.

SBORNÍK Z ÚVODNÍ KONFERENCE PAAR-NET 17. DUBNA, 2024 KRAKOV POLSKO

Tato publikace je založena na práci v rámci akce COST CA22167 podporované organizací COST (Evropská spolupráce v oblasti vědy a techniky).

COST (Evropská spolupráce ve vědě a technice) je agentura pro financování výzkumných a inovačních sítí. Naše akce pomáhají propojovat výzkumné iniciativy v celé Evropě a umožňují vědcům rozvíjet své nápady tím, že je sdílejí s kolegy. To podporuje jejich výzkum, kariéru a inovace.

www.cost.eu

Funded by
the European Union

PAAR-Net je akce COST financovaná EU a označuje se CA22167: (Participativní přístupy ke starším lidem). PAAR-Net se zaměřuje na změnu způsobů zapojení starších dospělých do vědeckého výzkumu, tvorby politik a praxe. Cílem sítě PAAR-Net je podpořit inkluzivní sociální inovace využitím znalostí a zkušeností starších dospělých, zejména těch, kterým hrozí sociální vyloučení, při řešení složitých problémů stárnoucí společnosti. Jako síťový rámec sdružuje akademické pracovníky a staré i mladé inovátory z širší Evropy i z jiných částí světa.

Síť PAAR-Net prosazuje participativní přístupy, které kladou důraz na spolupráci mezi odborníky na vzdělávání, obvykle akademiky, a odborníky se zkušenostmi, staršími dospělými ve věku 65 let a více. Aktivně usiluje o zapojení starších dospělých, kteří se nacházejí na okraji společnosti, včetně těch, kteří pocházejí z řad migrantů, uprchlíků a menšin, a také těch, kteří mají nižší socioekonomický status, zdravotní problémy a problémy s přístupem. Participativní metody se snaží překonat tradiční modely výzkumu tím, že aktivně zapojují starší dospělé do všech fází výzkumného procesu, od stanovení cílů výzkumu až po šíření a valorizaci výsledků výzkumu.

Potřeba změny

Ve způsobu zapojení starších dospělých do výzkumného úsilí jsou značné mezery. Mnoho výzkumných iniciativ má tendenci omezovat zapojení starších dospělých do sběru dat. Tyto iniciativy opomíjejí jejich potenciální přínos k formování výzkumných otázek a interpretaci údajů a výsledků. Toto přehlížení udržuje věkové stereotypy a dostatečně nezpochybňuje ageismus. Nevyužívá také bohaté znalosti, které starší dospělí mají.

Ačkoli se politika a praxe snaží zapojit starší dospělé do svých procesů, zdaleka nezajišťuje jejich smysluplné zapojení, zejména u osob ohrožených sociálním vyloučením. V tomto ohledu potřebují nové přístupy a metodiky. Kromě toho existují mezery v propojení mezi výzkumem, politikou a praxí.

Proč na tom záleží

Prosazováním participativních přístupů usiluje síť PAAR-Net o vytvoření inkluzivnější, spravedlivější a udržitelnější společnosti. Zapojení starších dospělých do výzkumu, vývoje politik a praxe zajišťuje, že řešení budou lépe odpovídat jejich potřebám, zkušenostem a aspiracím. To vede nejen k efektivnějším politikám, ale také k podpoře sociální spravedlnosti a rovnosti pro starší dospělé v různých kontextech a jurisdikcích.

Síť PAAR-Net představuje pokrokovou iniciativu, která se snaží posílit postavení starších dospělých, čelit ageismu a prosazovat pozitivní změny ve stárnoucích společnostech. Prostřednictvím spolupráce a inovací si síť PAAR-Net klade za cíl připravit cestu k inkluzivnější budoucnosti pro starší dospělé na celém světě.

Tento dokument shrnuje vybrané výzkumy prezentované na zahajovací konferenci sítě PAAR, která se konala v Krakově 16.4. - 17.4.2024. Děkujeme všem účastníkům a přispěvatelům za jejich cenné postřehy a obětavost.

Doufáme, že tyto příspěvky přinesou cenné poznatky a podnítí další diskusi a výzkum v naší oblasti. Zůstaňte prosím ve spojení se sítí PAAR-net, kde najdete informace o nadcházejících akcích a příležitostech ke spolupráci. Navštivte naše webové stránky: paar-net.eu

Odmítnutí odpovědnosti: Tento dokument byl přeložen pomocí DeepL. Přestože jsme se snažili o přesnost, některé nuance mohly být při překladu ztraceny. Pokud si všimnete jakýchkoli chyb nebo nejasných pasáží, neváhejte nás kontaktovat na adrese [contact@paar-](mailto:contact@paar-net.eu)

Obsah:

Pracovní skupina 1	4
Charlotte Gruber, Rakousko	4
Heidi Kaspar, Univerzita aplikovaných věd v Bernu, Švýcarsko	6
Bojana Matejic, Bělehradská univerzita, Srbsko	8
Isabelle Tournier Univ Paul Valéry Montpellier 3, Francie	10
Pracovní skupina 2	13
Fifi Kvalsvik & Marianne Storm, Katedra veřejného zdraví, Fakulta zdravotnických věd, Univerzita Stavanger, Norsko	13
Marion Scheider-Yilmaz, laboratoř PACTE, Univerzita Grenoble Alpes, Francie	15
Charles Waldegrave, Giang Nguyen, Monica Mercury, Catherine Love, Chris Cunningham, The Family Centre Social Policy Research Unit, Lower Hutt, Wellington, Nový Zéland.	17
Pracovní skupina 3	21
Leen Broeckx, LiCalab, Belgie	21
Sonay Caner-Yıldırım, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Turecko	23
Cecilia Sik-Lanyi, Maďarská výzkumná síť, Panonská univerzita, Veszprém, Maďarsko	25
Herrero MT, Reynaldos B, López-Arce N, Gonzalez-Cuello AM, Fernández-Villalba E, Clinical & Experimental Neuroscience (NiCE). Institut pro výzkum stárnutí. Lékařská fakulta. University of Murcia. Murcia, Španělsko	29
Krzysztof Klinecicz, Centrum pro společensky odpovědné inovace, Fakulta managementu, Varšavská univerzita, Polsko	33
Arlind Reuter, PhD Lund University, Švédsko	35
Alexander Bajwa Kucharski, M.A. Institut pro práci a technologie, Německo	38
Pracovní skupina 4	41
Sandra Staudacher, PhD, MA, Institut für Pflegewissenschaft, Basilej, Švýcarsko	41
John Andersen, oddělení pro lidi a technologie. Roskilde University Dánsko.	44

Pracovní skupina

WG1

Health, Care & Support

Pracovní skupina 1 se zaměřuje na spoluvytváření znalostí ve výzkumu a v praxi o participativních přístupech ke starším dospělým žijícím v komunitním a jiném prostředí, se zvláštním zaměřením na pohodu, dobré životní podmínky a celkovou kvalitu života. Cílem pracovní skupiny je prosazovat inkluzivní perspektivu, která vyzdvihuje životní zkušenosti a sílu lidí zapojených do participativních přístupů spíše než jejich případný zdravotní stav a omezení, na které se primárně zaměřujeme. Tereza Tereza Menšíková & Dianne Seddon vedou tuto skupinu a organizují zasedání WG1 v Krakově.

Na tomto zasedání vystoupili tyto řečníci: Charlotte Gruber, Heidi Kaspar, Bojana Matejic a Isabelle Tournier.

Charlotte Gruber, Rakousko

Sociálně vyloučení starší lidé: Hlasy a zkušenosti. Osobní záznamy a výsledky jako spoluvůdce

Výzkumný program Sociálně vyloučení senioři: Hlasy a zkušenosti -SEVEN použil přístup občanské vědy k získání poznatků o zkušenostech starších dospělých postižených sociálním vyloučením. Opatření zavedená vládami a nově vytvořené politiky a služby by měly zůstat relevantní a dostupné pro různé potřeby starších dospělých.

SEVEN zavedl inovativní přístup, který spočívá v zapojení marginalizovaných skupin obyvatelstva do výzkumných procesů s více zúčastněnými stranami.

Společnost SEVEN měla tři cíle:

- Zachytit zkušenosti, očekávání a potřeby sociálně vyloučených starších dospělých.
- podporovat a rozvíjet způsoby, jak mohou sociálně vyloučení starší dospělí vyjádřit svůj názor, a tím posílit jejich postavení a sebeobhajobu.
- Využít poznatky od sociálně vyloučených starších dospělých k vypracování politických a výzkumných doporučení.

Projekt jsem se účastnil jako starší spolutvůrce a mým záměrem bylo vnést do něj následující pohledy:

-můj vlastní pohled jako člověka žijícího v malé venkovské vesnici, ale pocházejícího z městského, akademického prostředí bez mnoha vztahů s vesnickým obyvatelstvem.

-zprostředkování pomoci přítele, který předsedá vesnické skupině seniorů s více než 250 členy, aby se seznámil s názory a postřehy starších lidí, kteří nikdy neopustili své venkovské a rodinné prostředí.

Moje výzkumné otázky byly následující:

-Jaký druh komunikace s ostatními lidmi si přejí starší lidé na rakouském venkově?

-Kde se mohou setkat?

-Co je třeba udělat pro zlepšení jejich společenského života?

-Co chybí?

-Jaké jsou rozdíly mezi městským a venkovským prostředím?

Můj přístup k zodpovězení otázek spočíval ve vedení rozhovorů, skupinové diskusi a psaní autoetnografie.

Rozhovory byly organizovány společně s mým přítelem jako prostředníkem a uskutečnili jsme následující rozhovory:

-s párem (žena má vážná zdravotní omezení)

-s téměř slepou ženou, která stále žije sama

-s ženou, která se nedávno přestěhovala z Vídně do svého rodiště, kde žije s asistencí.

Společně s mým přítelem jsme také uspořádali skupinovou diskusi se šesti ženami ve věku 70 až 82 let - muži našli mnoho výmluv, proč se nemohli zúčastnit.

Hlavní závěry skupinové diskuse:

-velká spokojenost s životem na venkově (ovlivněno výlukami Covid19)

-růstající digitalizace vylučuje starší lidi, jsou závislí na mladých členech rodiny

-špatná veřejná doprava také způsobuje závislost na rodinných příslušnících.

-Ve vesnicích se zavírají obchody, banky a hostince

-důležitost organizovaných akcí

-mít místo setkání bez povinné konzumace

-mít motivovanou a plně angažovanou předsedkyni, jako je moje přítelkyně.

Při různých rozhovorech s kamarádkou jsem si uvědomila, jak důležitá je její role motivátora a manažera skupinových akcí - stěžovala si hlavně na to, že starší lidé jsou velmi ochotní účastnit se všeho, co organizuje, ale je jen velmi málo těch, kteří chtějí sami převzít odpovědnost za aktivity. Motivovat starší lidi k tomu, aby se sami chopili iniciativy, je velmi obtížné, ale nabídky společných akcí velmi oceňují.

Být součástí programu SEVEN jako starší spoluvůrce pro mě bylo skutečným osobním přínosem:

-Rozhovory mi umožnily nahlédnout do myšlení a postojů lidí na vesnici - jsem vděčnější za příležitosti, které jsem ve svém životě měla.

-Získala jsem lepší představu o rozdílných postojích starších mužů a žen v mém okolí.

-Psaní autoetnografie o tom, co pro mě znamená, když mi je 70 let.

-Naučila jsem se vážit si práce své kamarádky, uvědomila jsem si, jak důležitá je její dobrovolná angažovanost pro starší lidi při pořádání akcí pro ně.

-Být součástí skupiny spoluvůrců jsem poznala, jak důležité jsou odborné pokyny projektového týmu a co pro nás všechny znamená být součástí této skupiny - zejména pro ty, kteří jsou již v ústavní péči, jsem pocítila osobní uznání a cítila jsem se poctěna, že jejich přínos byl vysoce oceněn.

Jako starší spoluvůrce mohu účast v podobných programech jen doporučit; obohacují osobní zkušenosti a dávají životu po odchodu do důchodu větší smysl.

Heidi Kaspar, Univerzita aplikovaných věd v Bernu, Švýcarsko

Zkoumání potenciálu pečujících komunit u starších dospělých. Pět poznatků.

Tento příspěvek představuje pět poznatků z komunitního participativního výzkumného projektu zaměřeného na zlepšení domácí zdravotní péče o seniory.

Vyjádření problému: Ambulantní služby ve Švýcarsku často nejsou schopny zajistit dostatečnou dlouhodobou péči v domácím prostředí. Domácnosti si musí pečovatelské služby organizovat a hradit soukromě, přestože mají zdravotní pojištění. Je to proto, že na rozdíl od ošetřovatelské péče je pečovatelská práce téměř nehrazená. Tuto mezeru často překlenují ženy nedostatečně placenou nebo neplacenou prací. Projekt "CareComLabs" zkoumá, do jaké míry mohou pečující komunity přispět ke zlepšení dlouhodobé péče v domácím prostředí. Pečující komunity staví pečovatelskou práci do centra společnosti a činí z ní společný úkol odborníků, úřadů a občanské společnosti [1].

Výzkumný záměr: Společně s místními organizacemi Spitex a dalšími zúčastněnými stranami z řad politiků, civilního obyvatelstva a nevládních organizací jsme si stanovili cíl vybudovat

pečující komunity na třech místech v regionech Bern a Curych ve Švýcarsku. Tyto komunity realizují následující tři kroky:

1. zkoumají a dokumentují místní potřeby podpory a stávající služby;
2. Vyvíjejí a realizují iniciativy a činnosti;
3. vyhodnocovat a zlepšovat je.

Kombinujeme inovativní přístupy z oblasti zdravotnictví a vývoje technologií: a Living Labs [3]. V našem důsledně participativním přístupu se řídíme přístupem Community-Based Participatory Research (CBPR) [4].

Projekt přináší dva výsledky:

- a) počáteční posouzení potenciálu pečujících komunit k udržitelnému zlepšení dlouhodobé péče v domácím prostředí a
- b) vzhled do procesu iniciování, rozvoje a vytváření pečujících komunit, a to jak teoretický, tak praktický.

Se zaměřením na posledně jmenované připravujeme základní poznatky i poznatky a praktické tipy z tohoto a dalších projektů jako sbírku materiálů. Jejím cílem je podpořit další zájemce (komunity, jednotlivce, sdružení) při budování pečujících komunit. V průběhu projektu se z původně plánovaných tří pečujících komunit stalo již pět, takže o ně je zájem.

Tento popis projektu byl publikován v němčině a francouzštině (Kaspar et al. 2021), uvedené odkazy naleznete v časopise Primary and Hospital Care.

Představeno je pět poznatků o participativním výzkumu s komunitami, které se teprve formují:

- Hledání spojenců a budování komunit vyžaduje, aby výzkumní pracovníci investovali čas, byli přítomni, trvali na svém a byli trpěliví. Musíte prokázat, že to s projektem a jejich smysluplným přínosem myslíte vážně.
- Pokud to s účastí myslíte vážně, může plánovaný postup dopadnout úplně jinak. O "místní síle" svědčí vývoj čtyř pečujících komunit, které jsme iniciovali ve čtyřech obcích. Použili jsme stejný postup o třech krocích, ale iniciativy se vyvíjely odlišně, pokud jde o tempo, formu a výsledek každé fáze.
- Pokud vám plán projektu a poskytovatel financí dovolí odchýlit se od původně plánovaných výzkumných plánů a zaměření, má tato otevřenost velký potenciál vytvořit u partnerů projektu pocit vlastní odpovědnosti. Rovněž s sebou nese riziko, že budou odvolání a místní partneři si projekt "přivlastní" a budou v něm pokračovat bez účasti akademiků.
- Být inkluzivní a zapojit lidi, kteří jsou zatím sotva slyšet nebo nejsou slyšet, vyžaduje ještě mnohem více času. Za 3,5 roku trvání se to podařilo jen občas, ale ne systematicky. Ukázalo se také, že zapojení marginalizovaných osob není obecně sdíleným cílem.

Různorodost a pospolitost jsou charakteristikami pečujících komunit; druhé z těchto paradoxních charakteristik je snazší dosáhnout.

- Lidé se zapojují do participativního výzkumu, protože je něco zaujme, vzbudí jejich naděje a očekávání nebo zájem. Jako lákadlo může fungovat samotné téma, o které se jedná, nebo samotný výzkum. Věda může fungovat jako hraniční objekt spojující osoby z různých perspektiv.

Další informace o projektu a jeho členech naleznete na webových stránkách: Sorgendegemeinschaft.net

Odkaz: Kaspar, Heidi, Katharina Pelzelmayer, Anita Schürch, Fabian Bumer, Tanja Ertl, Shkumbin Gashi, Claudia Müller, Timur Sereflioglu a Karin Von Holten. "Können sorgende Gemeinschaften die häusliche Langzeitversorgung verbessern?". Primární a nemocniční péče: Allgemeine Innere Medizin 21(6): 188–90. <https://doi.org/10.4414/phc-d.2021.10401>.

Bojana Matejic, Bělehradská univerzita, Srbsko

Zkoumání zneužívání starších osob: Zkušenosti z participativního výzkumu v Srbsku

Hlavní výzkumná otázka/cíl: Stárnutí světové populace přispělo ke znepokojivému nárůstu zneužívání starších osob. Zejména starší ženy čelí většímu riziku týrání starších osob, ale tento problém veřejného zdraví je v mnoha společnostech často ignorován a hlavně neviditelný. Podle posledních dostupných údajů zažilo v Srbsku 16 % starších žen ve věku 65 až 74 let po dosažení věku 65 let nějakou formu násilí. Cílem této studie bylo posoudit společenské normy a kulturní postoje ke starším osobám, prozkoumat škálu postojů a chování, které jsou ve společnosti tolerovány, ale představují násilí a zneužívání, prozkoumat charakteristiky a dopad genderově podmíněného násilí na starších ženách spolu s tím, do jaké míry na tuto problematiku reagují různé instituce a jak na jejich potřeby reagují složité společenské systémy. Cílem tohoto abstraktu je poskytnout vhled do použité metody, zejména do participativního výzkumného přístupu.

Metody: Projekt "Posílení postavení starších žen: (EmPreV), podpořený Evropskou unií a Rakouskou rozvojovou agenturou, se skládal z kvalitativní a kvantitativní fáze výzkumu. V kvalitativní fázi studie byl použit participativní výzkumný přístup. Zapojení starších dobrovolníků ze sítě Červeného kříže do výzkumu nabídlo zkušenosti z první ruky a vhled do problematiky týrání starších osob v rámci komunity. Byli zapojeni během plánování před fokusní skupinou, náboru účastníků, navazování kontaktů s romskými komunitami, navrhování strukturovaného průvodce pro diskusi fokusní skupiny a případové studie pro zahájení diskuse a během diskusí a analýzy po skončení fokusní skupiny. Našeho výzkumu se zúčastnilo 157 respondentů v 17 fokusních skupinách ve čtyřech regionech Srbska, ze čtyř měst a dvou vesnic. Fokusních skupin se účastnily ženy ze tří věkových kategorií.

Zjištění: Participativní přístup dodal dobře navrženému výzkumnému rámci další kvalitu. Pomoc neakademických partnerů ve všech praktických krocích provádění našeho výzkumu je nepopiratelná, od fáze plánování až po nábor účastníků a organizaci diskusí ve fokusních skupinách. Zahájení diskuse o citlivých tématech, jako je zneužívání starších osob, může být náročné; proto reálná případová studie, připravená v interakci s našimi dobrovolníky a prezentovaná na začátku fokusní skupiny, usnadnila zapojení a otevřený dialog s účastníky. Tento přístup podpořil otevřený dialog a empatii a nabídl komplexnější pohled na složitou problematiku týrání starších osob. Sdílení skutečných zkušeností dodalo našemu výzkumu autenticitu a zajistilo, že diskuse odrážela realitu, s níž se starší dospělí setkávají. Příběh ze skutečného života upoutal pozornost účastníků, podpořil poutavější a interaktivnější diskuse v rámci ohniskové skupiny, které byly přínosné pro všechny zúčastněné strany, přinesly vhled do tématu studie pro výzkumné pracovníky a účastníkům poskytly informace využitelné a posilující jejich postavení.

Kromě toho naši neakademičtí partneři přispěli svou účastí v našem výzkumu k nápadům a iniciativám na vytvoření podpůrných mechanismů v místních komunitách, včetně iniciativ, jako jsou telefonní linky SOS a zřizování klubů a denních center pro starší lidi. Navrhovali využití sociálně odpovědného mediálního obsahu a vzdělávacích systémů k propagaci pozitivních rodinných hodnot, podpoře dobrých sousedských vztahů, zvyšování povědomí o mezigenerační solidaritě a řešení problému zneužívání starších osob. Také naši dobrovolníci podporovali aktivní zapojení starších žen do místní komunity prostřednictvím angažovanosti ve spolcích, organizacích, dobrovolnictví a dalších forem zapojení.

Závěr: V budoucích snahách o řešení týrání starších žen je nezbytné vzdělávat starší ženy o různých formách násilí a rizikových faktorech, poskytovat psychosociální podporu, zajistit průběžné vzdělávání odborníků o specifické povaze týrání starších žen a zlepšit koordinaci mezi příslušnými místními zúčastněnými stranami, aby se posílily systémové reakce. Zásadní význam mají politiky založené na důkazech a účast komunitních dobrovolníků jako neakademických partnerů ve výzkumu je praxí, která může tyto záměry podpořit a inovovat.

Bibliografie:

1. Todorovic N, Vraceutic M, Babovic M, Stepanov B, Matejic B, Djikanovic B. On No Man's Land - Gender-based violence against older women (65+) in the Republic of Serbia. Bělehrad, Červený kříž Srbska, 2021. Dostupné na: redcross.org.rs/media/7139/na-nicijoj-zemlji-web-low-res.pdf.
2. Todorovic N, Vraceutic M, Djikanovic B, Matejic B. Frequency and forms of elder abuse in Serbia. *Temida* 2020, 23 (2) 203-227.
3. Cailin Crockett, Bonnie Brandl & Firoza Chic Dabby. Survivors in the margin: the invisibility of violence against older women (Přeživší na okraji: neviditelnost násilí na starších ženách). *Journal of Elder Abuse & Neglect* 2015 (Časopis o týrání a zanedbávání starších osob). 27(4-5): 291-302.

4. WHO. Zneužívání starších lidí. Dostupné na: <http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/abuse-of-older-people>
5. Oddělení OSN pro sociální politiku a rozvoj Oddělení pro hospodářské a sociální záležitosti. Zanedbávání, zneužívání a násilí na starších ženách. Dostupné na: <https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/neglect-abuse-violence-older-women.pdf>
6. Urbaniak A, Wanka A. Participativní přístupy ve výzkumu stárnutí - přehled. In: Urbaniak A, Wanka A (Eds.). Routledge International Handbook of Participatory Approaches in Ageing Research (s. 1-14). London, Routledge 2023.
7. Messelis E, Vanoutrive D. Zneužívání starších osob: význam vědeckého a participativního přístupu. International Journal of Integrated Care 2023, 23(S1):143.
8. Chang ES, Dong X. (2017). Role komunity a komunitně orientovaného participativního výzkumu v oblasti zneužívání starších osob. 10.1007/978-3-319-47504-2_26. In: Sborník příspěvků k problematice seniorů: Dong, X. Elder Abuse: Výzkum, praxe a politika 2017. 10.1007/978-3-319-47504-2.

Isabelle Tournier Univ Paul Valéry Montpellier 3, Francie

Spolupráce s lidmi trpícími demencí: poznatky z projektu IDoService o výzvách a očekáváníích

Tato prezentace se zaměřila na možné překážky participativního výzkumu pro lidi žijící s demencí, a to prostřednictvím sdílení poznatků z projektu IDoService (2020-2022) financovaného z evropských fondů. Cílem projektu IDoService bylo vyvinout uživatelsky přívětivou službu pro lidi žijící s mírnou až středně těžkou demencí (PLWD), aby se mohli realizovat a přispívat společnosti. Záměrem bylo, aby služba umožnila lidem plánovat, propojovat se a účastnit se příležitostí šitých na míru. Jejím cílem bylo omezit zjištění, že lidé žijící s mírnou až středně těžkou demencí uvádějí, že jim chybí příležitosti aktivně se zapojit do pro ně smysluplných aktivit (například fyzických, sociálních nebo kulturních), a to ovlivňuje jejich pohodu a společenskou participaci (Ziebuhr et al., 2023). Výzkumný tým se řídil přístupem k navrhování služeb, který odpovídá holistickému, spolutvůrčímu přístupu ke zlepšení kvality poskytování služeb (Stickdorn & Schneider, 2011). Projekt se opíral o spoludesign, do něhož byly zapojeny relevantní zúčastněné strany (lidé žijící s demencí, jejich pečující partneři a také pracovníci organizací zabývajících se stárnutím nebo aktivitami ve Velkém Manchesteru ve Velké Británii). Projekt byl organizován ve třech po sobě jdoucích krocích, do nichž se zapojila řada relevantních zúčastněných stran, konkrétně lidé žijící s mírnou demencí, pečující partneři, pracovníci poskytovatelů služeb, výzkumní pracovníci a designéři. Prvním krokem (krok 1) byly rozhovory a ohniskové skupiny, jejichž cílem bylo zjistit více o preferencích, překážkách a usnadňujících faktorech účasti na smysluplných aktivitách v

době života s demencí. Druhým krokem (Krok 3) byly workshopy společného navrhování, jejichž cílem bylo společně se zúčastněnými stranami navrhnout potenciální nástroje související s potřebami, které se objevily v kroku 1. Na základě vstupů z workshopů navrhl výzkumný tým sadu nástrojů I Can Do Pathway jako novou službu a výsledek projektu IDoService. V posledním kroku (krok 3) byl prototyp spoluvytvářeného nástroje dopracován a otestován a lze jej zdarma nalézt online na adrese www.idoservice.org.

Pokud jde o překážky a usnadnění zapojení odborníků podle zkušeností z tohoto výzkumu (tj. lidí žijících s demencí a jejich pečovateli), souvisí to s pandemickou situací Covid-19, která začala jen několik měsíců před zahájením projektu a vedla k určitým úpravám původně plánovaného projektu. Hlavní úpravou je změna z osobních rozhovorů a ohniskových skupin z velké části na online poskytování. Původně jsme plánovali osobní ohniskové skupiny a rozhovory s osobami s demencí, jejich pečujícím partnerem a zainteresovanými pracovníky. Vzhledem k celostátní výluce a zákazu osobních setkání po dobu přibližně prvních 10 měsíců projektu jsme všechny fokusní skupiny uspořádali online (Microsoft Teams) a většinu rozhovorů také online. Pouze čtyři rozhovory byly realizovány osobně, a to pouze s osobami žijícími s demencí. Protože jsme odhadli, že online formát fokusních skupin nebude pro osoby žijící s demencí vhodný nebo pohodlný, rozhodli jsme se nakonec fokusní skupiny s nimi nepořádat. Kvůli celostátní výluce a omezenému poskytování služeb byl také nábor odborníků na základě zkušeností poměrně náročný, což nás vedlo ke snížení našich očekávání ohledně počtu jejich účastníků. Naštěstí se nám podařilo získat dostatečný počet lidí žijících s demencí s podporou místního poskytovatele služeb, společnosti Age UK Salford, která měla zájem o potenciální výsledky projektu a zkušenosti s participativním výzkumem.

Kromě omezení vyplývajících z kontextu Covid-19 bylo třeba provést další úpravy výzkumného materiálu, aby byl přístupný lidem s demencí, kteří mohou mít kromě kognitivních poruch i další. To se týkalo samotných výzkumných aktivit, ale také etických formulářů, náborových letáků a výstupů. Významnou výzvou bylo, aby dokumenty byly dostatečně informativní, ale přesto srozumitelné, zejména pro osoby, které se nikdy předtím výzkumných aktivit neúčastnily. Kromě používání jednoduché angličtiny a krátkých vět byla snaha použít dostatečně velké písmo sans-serif, atraktivní barvy a dostatečné kontrasty mezi jednotlivými částmi dokumentu. Vzhledem k tomu, že mobilita může být pro starší osoby problémem, zejména pro osoby žijící s demencí, které již často nemohou řídit nebo jezdit veřejnou dopravou, nabídli jsme jim dopravu partnerem výzkumu nebo jsme jim uhradili náklady na taxi, abychom jim zajistili pohodlnou účast na místě výzkumu. Účastníci byli také vyzváni, aby přišli s příbuzným, pokud by se tak cítili jistěji a klidněji.

Pokud je to možné, doporučuje se provádět výzkumné činnosti na místě, které odborníci znají z praxe, aby se zvýšilo jejich pohodlí a důvěra. Například workshopy IDoService zaměřené na společný návrh s lidmi s demencí byly organizovány prostřednictvím Age UK Salford a konaly se během jejich dvouměsíčních kaváren pro lidi s demencí a účastníci této studie byli pravidelnými účastníky kavárny pro lidi s demencí. Známé sociální prostředí poskytlo

podpurný kontext pro účast na aktivitách společného navrhování a pro vyjádření jejich názorů. Skupina se již dříve účastnila výzkumných projektů a byla si vědoma procesu souhlasu. Všichni účastníci byli předem informováni, aby se mohli rozhodnout, zda se chtějí zúčastnit, či nikoli. Informace a formuláře souhlasu jim byly poskytnuty s týdenním předstihem, aby měli dostatek času si je přečíst, a souhlas byl (znovu) potvrzen v den konání akce. Před zahájením semináře se konal oběd, aby se účastníci a facilitátoři mohli neformálně seznámit před zahájením semináře. A konečně, jedním z velmi důležitých bodů, který zdůrazňovaly skupiny, s nimiž jsme pracovali, byla potřeba zajistit kontinuitu komunikace a průběžně informovat účastníky spoluvytváření o výsledcích a dalším vývoji, aby měli pocit, že jejich přínos je oceňován. Závěrem lze říci, že to, aby účast na výzkumu byla pro účastníky příjemná a smysluplná, má příznivý dopad na bezprostřední kvalitu shromážděných údajů, na pohodu účastníků a na jejich ochotu účastnit se výzkumu v budoucnu (Rodgers 2018; Zeilig et al. 2019).

Odkazy

Niedderer, K., Tournier, I., Orton, L., & Threlfall, S. (2023). I Can Do (Dokážu to): Co-Designing a Service with and for People with Dementia to Engage with Volunteering (Spoluvytváření služby s lidmi s demencí a pro lidi s demencí pro zapojení do dobrovolnictví). *Sociální vědy*, 12, 364. <http://dx.doi.org/10.3390/socsci12060364>

Rodgers, P (2018). Co-designing with people living with dementia. *CoDesign*, 14, 188-202

Stickdorn, M., & Schneider, J. (2011). *Toto je myšlení v oblasti designu služeb: základy, nástroje, případy*. Wiley

Tournier, I., Orton, L., Dening, T., Ahmed, A., Holthoff-Detto, V., & Niedderer, K. (2023). An Investigation of the Wishes, Needs, Opportunities and Challenges of Accessing Meaningful Activities for People Living with Mild to Moderate Dementia (Zkoumání přání, potřeb, možností a výzev týkajících se přístupu ke smysluplným aktivitám pro osoby s lehkou až středně těžkou demencí). *International journal of environmental research and public health*, 20, 5358. <https://doi.org/10.3390/ijerph20075358>

Zeilig, H., Tischler, V., van der Byl Williams, M., West, J., & Strohmaier, S. (2019). Spoluvytváření, pohoda a agentura: A case study analysis of a co-creative arts group for people with dementia (Analýza případové studie spoluvytvářivé umělecké skupiny pro osoby s demencí). *Journal of aging studies*, 49, 16-24. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2019.03.002>

Ziebuhr, B., Zanasi, M., Bueno Aguado, Y., Losada Durán, R., Dening, T., Tournier, I., Niedderer, K., et al. (2023). Living Well with Dementia (Dobrý život s demencí): Feeling Empowered through Interaction with Their Social Environment (Pocit posílení díky interakci se svým sociálním prostředím). *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(12), 6080. <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph20126080>.

Pracovní skupina 2

WG 2

Community and Place

Pracovní skupina 2 se věnuje vytváření inkluzivních komunit, kde se starší lidé z různých prostředí cítí ceněni a podporováni. Konkrétně se pracovní skupina 2 zaměřuje na začlenění starších migrantů, uprchlíků, původních obyvatel a osob, které čelí překážkám v přístupu ke službám a infrastruktuře, jako je zdravotní péče a doprava. Podporou inkluzivity a rozmanitosti přispívá skupina WG2 k vytváření společnosti, kde každý bez ohledu na původ cítí sounáležitost a podporu.

Marion Scheider-Yilmaz & Charles Waldegrave vedli tuto skupinu a zorganizovali zasedání WG2 v Krakově.

Na tomto zasedání vystoupili tito řečníci: Anne Ramos a Ute Karl, Fifi Kvalsvik a Marianne Storm, Mário Rui

André, Marion Scheider-Yilmaz a Charles Waldegrave.

Fifi Kvalsvik & Marianne Storm, Katedra veřejného zdraví, Fakulta zdravotnických věd, Univerzita Stavanger, Norsko

Zkoumání cest od samoty k začlenění: Pohled na depresi, osamělost a křehkost u starších osob žijících v domácím prostředí.

Souvislosti: Pochopení deprese, osamělosti a křehkosti má zásadní význam pro stanovení podpurných opatření, která podporují větší sociální začlenění a zlepšují kvalitu života starších dospělých. Tyto faktory ovlivňují schopnost jedince plně se zapojit do společnosti. Deprese a osamělost často vedou k sociálnímu stažení a izolaci, zatímco křehkost může omezovat fyzické schopnosti a dále snižovat sociální zapojení.

Cíl: Cíl: Posoudit změny v míře křehkosti u starších osob žijících v domácím prostředí v průběhu 5 měsíců a prozkoumat funkční změny v depresi a osamělosti od výchozího období před zahájením studie (t1) do období po ukončení studie (t2) a jejich vztah ke křehkosti. Na počátku studie zdravotničtí pracovníci posoudí účastníky, aby určili nejvhodnější typy podpory. Ta může zahrnovat účast v centrech aktivit pro seniory, skupinových cvičeních, klubech chůze, klubech pletení a společenském stolování.

Výzkumné otázky:

- Existují identifikovatelné změny v depresi, které lze pozorovat mezi t1 a t2, a jak tyto změny souvisejí s křehkostí?
- Existují identifikovatelné změny v osamělosti, které lze pozorovat mezi t1 a t2, a jak tyto změny souvisejí s křehkostí?

Metody: Tato pre-post studie, registrovaná na ClinicalTrials.gov (NCT05837728), zahrnuje interprofesní týmy registrovaných sester, fyzioterapeutů a ergoterapeutů, kteří provádějí hodnocení zdravotních potřeb. Tato hodnocení byla provedena nejprve na začátku a poté znovu po pěti měsících. Vzorek tvoří 40 starších osob žijících v domácím prostředí ve věku 75 let a více, které požádaly o městské zdravotní a pečovatelské služby v Norsku. Analýza dat se skládá z popisné statistiky, jednoduchých testů a prezentace grafů a korelačních koeficientů.

Přehled předběžných zjištění:

Deprese a křehkost:

- Výchozí stav (t1): identifikováno 13 účastníků s depresí, 5 velmi depresivních a 8 depresivních.
- O pět měsíců později (t2): z těchto 13 případů se zlepšilo (7), nezměnilo (5), zhoršilo (1) a objevily se nové případy (6).
- Úroveň křehkosti u osob se zlepšenou depresí: zlepšená (2), zhoršená (3) a nezměněná (2). Zbývající účastníci si po celou dobu studie udržovali stabilní úroveň křehkosti.

Osamělost a křehkost:

- Základní hodnota (t1): 2 účastníci byli označeni jako velmi osamělí a 6 účastníků bylo na hranici osamělosti. Poznámka: "hraničně osamělý" se vztahuje k výsledkům na hranici mezi "osamělý" a "neosamělý".
- O pět měsíců později (t2): úroveň osamělosti se zlepšila u všech 8 účastníků, ale objevil se 1 nový případ.
- Úroveň křehkosti u těchto účastníků: zhoršená (3), nezměněná (5) a zlepšená (1).

Klíčové poznatky:

- Deprese a osamělost: v obou oblastech došlo ke znatelnému zlepšení, což poukazuje na přínos inkluzivních komunitních sociálních aktivit a podpůrných služeb.
- Křehkost: V případě křehkosti se jedná o smíšený výsledek, který naznačuje složitou interakci mezi duševním zdravím a fyzickou pohodou.
- Výskyt nových případů deprese a osamělosti upozorňuje na trvalou potřebu komplexní průběžné podpory.

Reflexe: Náš výzkum poskytl vhled do problémů, s nimiž se starší dospělí setkávají při zapojení do svých komunit. Tyto problémy osvětlují faktory, které starším dospělým brání v navazování kontaktů s ostatními, a zdůrazňují potřebu dalšího výzkumu a cílených řešení. Podporujeme zavádění individuálních plánů péče, které jsou přizpůsobitelné a šité na míru konkrétním potřebám jednotlivců, což zajistí, že všichni starší dospělí budou moci plně využívat iniciativ zaměřených na zlepšení jejich začlenění do společnosti. Ačkoli organizování společenských aktivit je ze své podstaty cenné, stejně důležité je zajištění přístupu ke komplexním zdravotním službám. Tyto snahy společně pomáhají vytvářet inkluzivnější a podpůrnější prostředí pro starší členy naší komunity.

Marion Scheider-Yilmaz, laboratoř PACTE, Univerzita Grenoble Alpes, Francie

Přehled sociálního začlenění starších dospělých. Design citoyen: participativní výzkumný projekt se staršími dospělými

Souvislosti: V současné době se ve Francii i jinde rozvíjí celá řada participativních přístupů a výzkumných projektů, do nichž jsou zapojeni starší dospělí. Zatímco zapojení starších dospělých do výzkumu a projektů, které se jich přímo týkají, se stalo běžným cílem, často se nevěnuje dostatečná pozornost zapojení různých skupin a profilů. V důsledku toho mají participativní přístupy tendenci zapojovat velmi homogenní skupiny, čímž se udržuje neviditelnost jiných (např. starších migrantů, starších žen, starších dospělých se zdravotním postižením).

Cíl: Cílem tohoto výzkumného projektu je vyvinout participační metodu, která zapojí různé profily starších dospělých do místních rozhodovacích procesů. Zpočátku je prototyp metody testován v jedné experimentální lokalitě (T1) a poté bude dále testován v osmi dalších lokalitách ve Francii skupinou výzkumníků (T2). Zapojení výzkumní pracovníci nakonec metodu vyhodnotí pomocí společného hodnotícího rámce a převedou ji do podoby souboru nástrojů.

Výzkumné otázky:

- Liší se výsledky participačního procesu v závislosti na skupinách starších lidí?
- Vede utváření metody zaměřené na nejvíce vyloučené skupiny starších dospělých k větší inkluzivitě participativního výzkumu a nakonec i rozhodovacího procesu?

Metody: Výzkumný projekt zahrnuje vývoj a testování participativní metody, při níž účastníci navrhnou a představují konkrétní řešení klíčovým místním aktérům a rozhodovacím orgánům. Jsou vytvořeny dvě skupiny: jedna se staršími dospělými, kteří jsou vysoce zapojeni do společenských a občanských aktivit, a druhá se staršími dospělými, kteří jsou obvykle do těchto aktivit zapojeni méně nebo vůbec. Tento přístup využívá soubor inkluzivních nástrojů, které skupinám pomáhají provést místní diagnostiku a vypracovat řešení zjištěných problémů.

Metoda byla následně podrobně popsána v souboru nástrojů a replikována různými výzkumnými týmy po celé Francii.

Přehled předběžných zjištění:

- Různorodá účast vede k různým výsledkům: Předběžné testování participační metody ukazuje, že výsledky participačního procesu se výrazně liší v závislosti na rozmanitosti zapojených skupin starších dospělých. Skupiny s různým zázemím a úrovní zapojení do společenských a občanských aktivit poskytují odlišné pohledy a řešení, což zdůrazňuje význam inkluзивity v participativním výzkumu.
- Zvýšená inkluзивita prostřednictvím cílených metod: Metoda navržená tak, aby zahrnovala nejvíce vyloučené skupiny starších dospělých - jako jsou starší migranti, starší ženy a starší dospělí se zdravotním postižením - vykazuje vyšší úroveň inkluзивity jak v procesu výzkumu, tak ve výsledcích rozhodování. Tento cílený přístup účinně vnáší hlasy marginalizovaných skupin do místních rozhodovacích procesů.
- Efektivní používání inkluзивních nástrojů a tipů: Inkluзивní nástroje použité v participativní metodě se ukázaly jako účinné, protože umožnily starším lidem provést místní diagnostiku a vypracovat konkrétní řešení. Tyto nástroje usnadňují zapojení a zajišťují, že všichni účastníci, bez ohledu na jejich předchozí úroveň občanské angažovanosti, mohou k projektu smysluplně přispět.
- Škálovatelnost a opakovatelnost metody: Úspěšná replikace participační metody na více místech ve Francii naznačuje, že metoda je škálovatelná a lze ji přizpůsobit různým podmínkám. Společný hodnotící rámec a soubor nástrojů vyvinutý v rámci tohoto výzkumu poskytují standardizovaný přístup, který mohou využívat různé výzkumné týmy, což zajišťuje konzistentní vzájemnou analýzu místních výsledků.

Reflexe: Zjištění tohoto výzkumného projektu podtrhují zásadní význam rozmanitosti a inkluзивity v participativních přístupech zahrnujících starší dospělé. Aktivní snahou o zapojení různých profilů starších dospělých, zejména těch, kteří jsou často marginalizováni, projekt nejen obohacuje rozhodovací proces o různé perspektivy, ale také zajišťuje, že hlasy těch, kteří obvykle nejsou slyšet, jsou posíleny. Úspěch inkluзивních nástrojů a metod při zapojování účastníků s různým zázemím a úrovní občanské angažovanosti poukazuje na potenciál těchto přístupů, které lze přizpůsobit a rozšířit v různých kontextech.

Bibliografie:

Vial, S., (2017), Le design, Presses Universitaires de France, <https://doi.org/10.3917/puf.vial.2017.01>.

Viriot Durandal, J.P., Moulaert, T., Scheider-Yilmaz, M., (eds.), 2024), Ageing in communities and territories, *Retraite et Société*, Special English issue n°1, CNAV, <https://doi.org/10.3917/rs1.hs1.0010>.

Scheider-Yilmaz, M., Viriot Durandal, J-P., Fougeyrollas, P., (eds.), (2023), *Citoyenneté et droits humains : réflexions croisées entre le handicap et le vieillissement [Občanství a lidská práva: vzájemné pohledy na postižení a stárnutí]*, *Aequitas - Journal of human development, disability, and social change*, n°29, 140 s.

<https://www.erudit.org/fr/revues/aequitas/2023-v29-n2-aequitas08962/>

Scheider-Yilmaz, M., (2022), *Citoyenneté engagée et autonomie : le cas de la participation des personnes handicapées et des personnes âgées dans les Conseils Départementaux de la Citoyenneté et de l'Autonomie [Aktivní občanství a autonomie: účast osob se zdravotním postižením a starších dospělých v Conseils Départementaux de la Citoyenneté et de l'Autonomie]*, doktorská disertační práce, University of Lorraine, 392 <https://www.theses.fr/2022LORR0223>.

Charles Waldegrave, Giang Nguyen, Monica Mercury, Catherine Love, Chris Cunningham, The Family Centre Social Policy Research Unit, Lower Hutt, Wellington, Nový Zéland.

Participativní přístupy s domorodými komunitami ke zlepšení politických reakcí

Cíl

Cílem tohoto výzkumu je poskytnout společně vytvořené kvalitativní a kvantitativní informace o blahobytu a účasti kaumātua (maorských starších obyvatel Nového Zélandu) pro tvorbu kulturně vhodné politiky, environmentální plánování a kulturně citlivé služby. Konkrétním cílem prezentace bylo nastínit aspekt výzkumu, který byl proveden za účelem vytvoření autentických socioekonomických měřítek (a stupnic) kaumātua prostřednictvím spolutvorných setkání, která byla navržena tak, aby překonala západní předsudky a byla ústředně zaměřena na maorské hodnoty a pojetí blahobytu. Jedná se o součást rozsáhlejší studie s názvem: *Tai Kaumātutanga Older Māori Wellbeing and Participation*: a je financována z programu Ageing Well National Science Challenge na Novém Zélandu.

Účelem vývoje kulturně založených sociálních opatření bylo, že současné stupnice ukazatelů používané k zajištění důkazů pro tvorbu politik a rozvoj služeb jsou západní a neodrážejí klíčové aspekty maorských hodnot. Zatímco například některé aspekty osamělosti, diskriminace a sociálních vazeb jsou univerzální, jiné aspekty jsou kulturně specifické. Starší Māoriové si cení spirituality, kolektivního způsobu myšlení a jednání a genealogických vazeb jako primárních způsobů bytí, které kontrastují se západním zaměřením na sekularismus, individualismus a

nukleární rodinné struktury. Západní měřítko přirozeně odráží kulturu, z níž vzešla, a tak důkazy, které poskytují například pro tvorbu politik, odpovídají západním společnostem, ale nezachycují jedinečné maorské specifické aspekty, jako je například osamělost, blahobyt nebo dokonce diskriminace. Pokud tyto důkazy nejsou zachyceny, tvůrci politik a ti, kdo vytvářejí služby, se často jednoduše soustředí na důkazy, které mají k dispozici, a jedinečné kulturní aspekty jsou ignorovány. To může vysvětlovat, proč jsou výsledky pro nezápadní skupiny, a zejména pro domorodé obyvatele, často méně úspěšné než pro běžné západní skupiny.

Metodika

Kvalitativní metodika spoluvytváření se staršími Maory byla použita k sestavení stupnice ukazatelů pohody starších Maorů, která odráží jejich pohled na svět a zkušenosti. Jedná se o jeden ze šesti vyvíjených ukazatelů. Ostatní stupnice se zaměřují na osamělost, sociální vazby, diskriminaci, zneužívání a sousedskou pohodu.

Spoluvytváření hui (setkání) se staršími Maory se konalo po celé Aotearoi (maorský výraz pro Nový Zéland) s osmi různými skupinami starších Maorů. Vedli je maorští výzkumníci, kteří byli členy výzkumného týmu. Hui byly participativní a probíhaly maorským způsobem vyjadřujícím jejich hodnoty a způsoby jednání. Každá skupina zahrnovala: Karakia a mihi (Požehnání a uvítací řeč); Waiata tautoko (píseň na podporu); Mihimihi Whakawhangaungatanga (Představení toho, kdo jste); Manaakitanga (pohostinnost); Hui Kōrero - (Podpora a povzbuzení otevřeného dialogu); Wānanga Kōrero - (Shromáždění myšlenek a mātauranga (znalostí) - se souhlasem se nahrává); Poroporoaki (Závěrečné myšlenky, zamyšlení a poděkování); Koha (dar za jejich čas); Waiata a karakia ano (Píseň a požehnání).

Kaupapa neboli zaměření hui se týkalo blahobytu a kvality života. Účastníci byli vyzváni, aby se podělili o štěstí a jistoty, které jim zajišťují kvalitu života nebo pohodu. Byli vyzváni, aby se podělili o klíčové věci, které jim jako starším Maorům přinášejí štěstí. Co jim a dalším Māorům jejich věku nebo starším dává pocit bezpečí a pohody? Co jejich štěstí snižuje? Jaké věci v nich vyvolávají pocit nejistoty a nepohodlí? Co jim a dalším starším Māorům, přátelům a příbuzným dává pocit naplnění? Odpovědi byly zaznamenány (se svolením) a tematicky zpracovány. Primární témata byla rozpracována do otázek, z nichž byla vytvořena úvodní škála pohody starších Maorů.

Spoluvytvořená škála Older Māori Wellbeing Scale byla spolu s dalšími podobně konstruovanými sociálními škálami uvedenými výše zařazena do dotazníku, který byl zadán celostátnímu náhodnému vzorku 2 000 Māorů starších 50 let. Při analýze výsledků jsme mohli otestovat statistickou spolehlivost a platnost škál. Participativní část spoluvytvářeného výzkumu tak mohla být testována pomocí kvantitativních metod, pokud jde o její vhodnost pro použití jako indikátorové škály, v tomto případě škály blahobytu.

Zjištění

Společně vytvořené odpovědi byly tematicky rozděleny a pro škálu pohody bylo vytvořeno 12 otázek, které odrážely nejčastěji se opakující témata. To byly kvalitativní závěry této studie. Tři příklady dvanácti otázek, které se objevily při analýze, byly např:

- Jsem dobře propojen s Te Ao Māori (světem Māorů).

Rozhodně souhlasím/Souhlasím/Nesouhlasím/Silně nesouhlasím

- V životě si užívám spojení wairua (duchovní).

Rozhodně souhlasím/Souhlasím/Nesouhlasím/Silně nesouhlasím

- Cítím se respektován/a a schopen/a přispívat ke své whānau (širší rodině) a komunitě.

Často/Někdy/Ne často/Nikdy

Dvanáct otázek společně vytvořené škály Older Māori Wellbeing Scale bylo následně testováno na spolehlivost a platnost v průzkumu na národním náhodném vzorku více než 2 000 starších Maorů. Výsledky ukázaly vysoké skóre, výrazně nad prahovou hodnotou pomocí Cronbachovy alfy, při testování vnitřní konzistence a spolehlivosti se skóre 0,843 pro 12 otázek. Vysoké bylo také skóre konfirmační faktorové analýzy. Pomocí balíčku R lavaan. Všechny otázky kromě dvou měly skóre faktorové zátěže výrazně nad 0,4, sedm otázek bylo nad 0,5 a tři výrazně nad 0,7, což prokazuje validitu škál.

Význam: Význam tohoto výzkumu spočívá v tom, že byla vyvinuta inovativní metodika, která využívá znalostí lidí, pro něž byly stupnice vytvořeny, k vytvoření nástrojů, které mohou být použity jako důkaz při tvorbě politiky a poskytování služeb pro jejich vlastní lidi. Vyvinutím společně vytvořených měřítek sociálních ukazatelů s těmito komunitami, která zahrnují jejich znalosti a zkušenosti s kvalitou života v jejich komunitách, lze poskytnout ostřejší důkazy pro inkluzivní tvorbu politik a poskytování služeb. Standardní mezinárodní škála zachycuje univerzální aspekty osamělosti, nikoli však důležité kulturně specifické aspekty.

Bibliografie:

Cogburn, C. (2019). Kultura, rasa a zdraví: C.: Důsledky pro rasové nerovnosti a zdraví populace. *The Millbank Quarterly*, 97(3), 736-761.

Hitti, A., Mulvey, K., & Melanie, K. (2011). Sociální vyloučení a kultura: The role of group norms, group identity and fairness (Role skupinových norem, skupinové identity a spravedlnosti). *Anales de Psicología*, 27(3), 587-599, zvláštní číslo "Předsudky: Sociálně-vývojové perspektivy"

Love, C. (2006) "Maori Perspectives on Collaboration Colonisation in Contemporary Aotearoa/New Zealand Child and Family Welfare Policies and Practices" in Cameron, G. & Freymond, N. (Eds) "Towards Positive Systems of Child and Family Welfare: International Comparisons of Child Protection, Family Service and Community Caring Systems". Toronto: University of Toronto Press (s. 237-268).

Pihama, L. (2001). *Tihei mauri ora Honoring our voices: Mana wahine jako teoretický rámec kaupapa Māori*. Nepublikovaný doktorát. Auckland, NZ: The University of Auckland.

Raleigh, V., & Holmes, J. (2021). *Zdraví lidí z etnických menšin v Anglii*. The King's Fund. <https://www.kingsfund.org.uk/publications/health-people-ethnic-minoritygroups-england>

Smith, L. (1999). *Dekolonizační metodologie: Vědecký výzkum a domorodé národy*. New York & Dunedin: Zed Books & Otago University Press.

Waldegrave, C., Cunningham, C., Love, C., Nguyen, G. a Mercury. M. (2023) Co-creating culturally nuanced social measures with Indigenous elder (Spoluvytváření kulturně laděných sociálních opatření se staršími domorodci). In A. Urbaniak and A. Wanka (Eds.) *Routledge International Handbook of Participatory Approaches in Ageing Research*. DOI: 10.4324/9781003254829

Waldegrave, C. a Mercury. M. (2023) Spoluvytváření výzkumu: Paralelní rozhovory spoluvýzkumníků. In A. Urbaniak a A. Wanka (Eds.) *Routledge International Handbook of Participatory Approaches in Ageing Research*. DOI: 10.4324/9781003254829

Wang, Y., Chen, X., Chen, W., Zhang, Z., Zhou, Y., & Jia, Z. (2020). Etnicita a nerovnosti v oblasti zdraví: V západní Číně: empirická studie založená na čínském průzkumu sociálních změn (CSSC) z roku 2010. *BMC Public Health*, 20(637), 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-08579-8>

Pracovní skupina 3

WG 3

Technology and
Innovation

Pracovní skupina 3 (WG3) se zaměřuje na starší dospělé, kteří se v dnešním digitálním světě mohou cítit pozadu. Patří sem osoby, které mohou mít potíže s používáním počítačů, chytrých telefonů nebo internetu, a také ti, kteří nemají potřebná zařízení nebo software, aby mohli efektivně pracovat s technologiemi. Skupina WG3 se snaží přispět k tomu, aby digitální transformace zahrnovala i starší dospělé. Arlind Reuter & Peter Enste s Alexanderem Kucharskim vedou tuto skupinu a organizují zasedání WG 3 v Krakově. Na tomto zasedání vystoupili následující řečníci: Leen Broeckx, Sonay Caner-Yildirim, Cecilia Sik-Lanyi, María-Trinidad Herrero, Krzysztof Klincewicz, Arlind Reuter a Alexander Kucharski.

Leen Broeckx, LiCalab, Belgie

LiCalab (Living and Care Lab) - udržitelné zapojení uživatelů prostřednictvím živé laboratoře

Hlavní výzkumná otázka / cíl

Na zahajovací konferenci sítě PAARnet představila společnost LiCalab přístup živé laboratoře k účasti na výzkumu technologií a inovací v oblasti péče.

Hlavním cílem společnosti LiCalab je podporovat organizace a společnosti při vývoji inovací v oblasti péče zapojením koncových uživatelů (občanů, odborníků v oblasti péče a dalších zúčastněných stran), a to od samého počátku vývoje až po uvedení na trh.

Metody

Živé laboratoře lze definovat jako otevřené inovační systémy, v nichž zúčastněné strany přispívají ke zkoumání, spoluvytváření, hodnocení a rozšiřování řešení s cílem vytvořit udržitelný dopad v reálných podmínkách (Evropská síť živých laboratoří (ENoLL), 2023).

LiCalab je výzkumná skupina Univerzity aplikovaných věd Thomase Mora ve Flandrech v Belgii. Pro budování udržitelného místního inovačního ekosystému vytvořil LiCalab rozsáhlou komunitu uživatelů.

Budování a udržování komunity uživatelů, označované také jako "panel uživatelů", přináší mnoho výhod vývojářům, výzkumným pracovníkům i samotným občanům.

Zjištění

Více než 60 % uživatelů je ve věkové skupině 60 let a více.

Zapojení starších dospělých od začátku inovačního procesu je výhodné pro všechny. Pro výzkumné pracovníky přináší tento participativní přístup velmi cenné poznatky o kontextu používání. A konečnému uživateli (starší osobě nebo pacientovi) se nabízí možnost přispět do procesu návrhu jako odborník na svůj každodenní život. Konečným cílem je navrhnout inovativní výrobek přizpůsobený potřebám a očekáváním konečného uživatele.

Uživatelský výzkum v živé laboratoři je mostem mezi firmami, pečovatelskými organizacemi a staršími lidmi. Stále existuje mezera a zúčastněné strany nejsou vždy na stejné vlně.

Když se starší lidé vydávají na cestu inovace péče, dozvídají se nové věci o různých druzích pomůcek a nástrojů. Velká pozornost je věnována digitálnímu začlenění. Všichni musí být na palubě a provádět reálný test určité digitální aplikace, plán krok za krokem, osobní koučink a helpdesk zajišťuje manažer panelu.

K udržitelnosti společnosti LiCalab přispívají dva důležité faktory. A to je vysoká kvalita výzkumných a inovačních činností a za druhé strategie zapojení zainteresovaných stran. Tyto kroky jsou podrobněji popsány v plánu na vytvoření udržitelné živé laboratoře, který společnost LiCalab vypracovala pro projekt ACSELL (ACSELL, 2023).

LiCalab denně investuje do aktivního náboru jednotlivých uživatelů pro konkrétní projekty, což je dlouhodobě kombinováno s aktivitami zaměřenými na budování komunity, kde se může panel uživatelů setkávat a stýkat.

Při sběru individuálních údajů je důležité vytvořit bezpečný prostor, a to jak při osobních interakcích, tak při správě online databáze. Správci panelů jsou strážci dat uživatelské komunity. Opatrné zacházení s osobními údaji účastníků je klíčem k budování vztahu důvěry. Členové panelu se mohou rozhodovat skutečně informovaně a nezávisle díky transparentnímu informování a používání srozumitelných slov.

Členové komunity chodí na výzkumné aktivity rádi a uvádějí například: "Je to něco pozitivního v mém životě. Mám z toho dobré pocity." a "Když přijdu na aktivity LiCalabu, cítím se vždycky jako doma.". Komunita uživatelů LiCalabu jednoznačně vykazuje vysokou vnitřní a altruistickou motivaci. Účastníci také dostávají děkovaný mail a drobnou pobídku v podobě knižní poukázky jako ocenění jejich času a úsilí.

Společnost LiCalab prosazuje design zaměřený na člověka v oblastech lékařské péče, rehabilitace, pečovatelských technologií, asistovaného bydlení, aktivního a zdravého stárnutí a duševního zdraví. LiCalab zkoumá a ověřuje nové produkty a služby prostřednictvím participativních přístupů, jako jsou spolupráce a pilotní testování v reálném životě. A to s vysoce kvalitními protokoly. A vždy s ústřední rolí uživatele.

Bibliografie

- ACSELL (2023). Vytvoření laboratoře pro udržitelný život. <https://projects2014-2020.interregeurope.eu/acsell/library/>
- Evropská síť živých laboratoří (ENoLL) (2023, 5. září). O nás. <https://enoll.org/about-us/>

Sonay Caner-Yildirim, Erzincan Binali Yildirim Üniversitesi, Turecko

Posílení postavení staršího dospělého člověka, který přežil katastrofu, a poskytovatele podpory: Případová studie technologického mentoringu v Turecku

Hlavní výzkumná otázka / cíl:

Tato jednotlivá případová studie zkoumá vliv roční technologické mentoringové iniciativy na 66letého odborníka na duševní zdraví, který nejenže přežil ničivé zemětřesení v Turecku 6. února 2023, ale také dobrovolně poskytoval podporu v psychosociálním programu po katastrofě. Výzkum využívá participativní a mezigenerační přístup ke zkoumání účinnosti individualizovaného technologického mentoringu při podpoře digitální inkluze starších dospělých za těchto výjimečných okolností. Jedinečná dvojí role účastníka jako osoby, která přežila, a zároveň jako odborníka na duševní zdraví přispívá ke složitosti studie další vrstvou. Zaměřením se na tento konkrétní kontext chce výzkum přispět k rozšiřujícímu se souboru poznatků o digitálních kompetencích starších dospělých. Navíc se odlišuje od předchozích studií, které zkoumaly dopad mezigeneračního učení a participativních výzkumných metod na digitální gramotnost u této věkové skupiny (např. Cheng et al., 2021; Lee & Kim, 2018).

Metody

Výzkum využívá metodiku jedné případové studie a ke sběru dat o zkušenostech a výsledcích účastníků využívá polostrukturované rozhovory a standardizované dotazníky. V průběhu 12 měsíců absolvoval 66letý odborník na duševní zdraví individuální technologické školení od 37letého odborníka na výukové technologie. V rámci studie byla shromážděna a analyzována kvalitativní data z polostrukturovaného rozhovoru a kvantitativní data ze škály digitálních kompetencí (Gümüş & Kukul, 2023) a upravené škály očekávání-hodnota-náklady (EVC) (Kosovich et al., 2015).

Participativní výzkumný přístup zajistil, že účastník byl aktivně zapojen do výzkumného procesu a jeho jedinečné zkušenosti a perspektivy se staly středem zkoumání. Tento přístup je v souladu s doporučeními pro zapojení starších dospělých do navrhování a realizace iniciativ v oblasti digitální gramotnosti (Buffel, 2018; Xie et al., 2020). Postřehy a doporučení účastníka, jako je zohlednění kognitivních schopností starších dospělých při vytváření vzdělávacích programů, podtrhují důležitost zahrnutí jejich zkušenostních znalostí do tvorby účinných intervencí.

Mezigenerační složka studie, v níž 37letý mentor poskytuje 66letému účastníkovi individuální technologické školení, je obzvláště důležitá v kontextu podpory digitálního začlenění starších dospělých. Výzkum ukázal, že mezigenerační učení může zlepšit digitální kompetence starších dospělých a posílit jejich postoje k technologiím (Cheng et al., 2021; Lee & Kim, 2018). Tím, že studie pěstuje vztah spolupráce mezi mentorem a mentee, zahrnuje zásady mezigeneračního učení a podporuje vzájemné porozumění a sdílení znalostí mezi generacemi.

Integrace participativního výzkumu a mezigeneračního učení je v této studii zásadní, protože zajišťuje, že intervence technologického mentoringu je přizpůsobena specifickým potřebám, preferencím a přesvědčením starších dospělých účastníků. Tento přístup nejen zvyšuje účinnost intervence, ale také podporuje pocit zmocnění a odpovědnosti účastníka na jeho cestě za digitálním učením. Jedinečný kontext po katastrofě dále podtrhuje význam těchto přístupů, protože umožňují účastníkovi rozvíjet digitální kompetence, které jsou přímo použitelné pro jeho roli při poskytování psychosociální podpory ostatním lidem zasaženým katastrofou.

Zjištění

Program technologického mentoringu měl pozitivní dopad na digitální kompetence účastníků, přičemž zlepšení bylo zaznamenáno v pěti ze šesti dimenzí hodnocených na škále digitálních kompetencí. Nejvýraznější pokrok byl zaznamenán v oblasti bezpečnosti a datové gramotnosti, následovala komunikace a spolupráce. Zvýšená digitální kompetence účastníka pozitivně ovlivnila jeho celkovou pohodu a umožnila mu poskytovat lepší podporu ostatním v kontextu po katastrofě. Smíšené výsledky v oblasti digitální soběstačnosti a škály EVC však zdůrazňují nutnost zabývat se individuálními postoji a motivacemi, pokud jde o zavádění technologií.

Studie zdůrazňuje, že je důležité přizpůsobit iniciativy technologického poradenství jedinečným potřebám, preferencím a přesvědčením starších dospělých. Participativní a mezigenerační přístup využitý v této studii představuje slibný model pro podporu digitální inkluze starších dospělých, zejména za mimořádných okolností. Zjištění přispívají k rozšiřujícímu se výzkumu digitální gramotnosti starších dospělých a účinnosti participativních a mezigeneračních přístupů při podpoře digitální inkluze.

Mezi omezení studie patří její zaměření na jednoho účastníka a specifický kontext po katastrofě, což může omezit zobecnitelnost zjištění. Nicméně hloubkový, longitudinální charakter šetření poskytuje cenné poznatky o dlouhodobých účincích technologického mentoringu na digitální kompetence a pohodu starších dospělých.

Důsledky pro praxi zahrnují nutnost navrhovat programy technologického mentoringu, které zohledňují kognitivní schopnosti starších dospělých, jejich preference v oblasti učení a situační faktory. Zapojení starších dospělých jako aktivních účastníků do navrhování a realizace těchto iniciativ může zajistit, že budou zohledněny jejich jedinečné potřeby a perspektivy. Zjištění

navíc zdůrazňují potenciál digitálních technologií při podpoře pohody a odolnosti starších dospělých za mimořádných okolností, jako jsou situace po katastrofách.

Odkazy

Buffel, T. (2018). Starší spoluvýzkumníci zkoumající komunity přátelské ke stáří: Vědci z řad seniorů: "insiderský" pohled na přínosy a výzvy peer-research. *The Gerontologist*, 59(3), 538-548. <https://doi.org/10.1093/geront/gnx216>.

Cheng, H., Lyu, K., Li, J., & Shiu, H. (2021). Překlenutí digitální propasti u starších dospělých na venkově prostřednictvím mezigeneračního učení v rodině: případ třídy na venkovské základní škole v Číně. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(1), 371. <https://doi.org/10.3390/ijerph19010371>.

Gümüş, M. M., & Kukul, V. (2023). Vývoj škály digitálních kompetencí pro učitele: studie validity a reliability. *Education and Information Technologies*, 28(3), 2747-2765.

Kosovich, J. J., Hulleman, C. S., Barron, K. E., & Getty, S. (2015). Praktické měření motivace studentů: Vydání důkazů o platnosti škály očekávání-hodnota-náklady na střední škole. *The Journal of Early Adolescence (Časopis pro ranou adolescenci)*, 35(5-6), 790-816.

Lee, O., & Kim, D. (2018). Bridging the Digital Divide for Older Adults via Intergenerational Mentor-Up (Překlenutí digitální propasti u starších dospělých prostřednictvím mezigeneračního mentoringu). *Research on Social Work Practice*, 29, 786 - 795. <https://doi.org/10.1177/1049731518810798>

Xie, B., Charness, N., Fingerman, K., Kaye, J., Kim, M. T., & Khurshid, A. (2020). Když se digitalizace stává nutností: COVID-19: Zajištění potřeb starších dospělých v oblasti informací, služeb a sociálního začlenění. *Journal of Aging & Social Policy*, 32(4-5), 460-470. <https://doi.org/10.1080/08959420.2020.1771237>

Představení výzkumu výzkumné laboratoře 3D virtuálních a digitálních realit

**Cecilia Sik-Lanyi, Maďarská výzkumná síť, Panonská univerzita,
Veszprém, Maďarsko**

Výzkumná laboratoř 3D virtuální a digitální reality

Laboratoř zkoumá IT vývoj 3D virtuálních a digitálních prostředí a provádí inženýrské a vědecké činnosti nezbytné pro jejich vývoj. Laboratoř zkoumá nové lidské a umělou inteligenci podporované kognitivní schopnosti objevující se ve virtuálním prostoru. Laboratoř dokáže vyvíjet 3D virtuální světy, e-learning a speciální uživatelská prostředí, v nichž je efektivita uživatelů výrazně vyšší než na tradičních, obvyklých okenních digitálních rozhraních. Kromě toho laboratoř doporučuje také aplikace ve zdravotnictví, např. na podporu rehabilitačních procesů.

Předchůdcem laboratoře byly výzkumné laboratoře "Virtuální prostředí a věda o barvách", později "Virtuální prostředí a aplikovaná multimédia". Laboratoř pokračuje ve své práci tím, že zachovává tradice, vědeckou kulturu a oblasti výzkumu předchozí laboratoře. Výzkumná laboratoř se zabývá také správným zpracováním a aplikací obrazové informace z vizuálně-fyziologického a vizuálně-psychologického hlediska. Za tímto účelem probíhá výzkum optimálního zobrazování vizuálních informací ve virtuálním prostředí.

Členové výzkumné laboratoře

Prof. Cecília Sik-Lanyi, Ph.D., profesorka

Prof. Peter Baranyi, Dr.Sc., profesor

Dr. habil Mihálykóné Dr. Orbán Éva, Ph.D., docentka

Dr. Tibor Guzsvinecz, Ph.D., docent

Szabó Patrícia, studentka doktorského studia

Jinat Ara, studentka doktorského studia

Hanan Mohamed Namrouti, studentka doktorského studia

Mochammad Hannats Hanafi Ichsan, student doktorského studia

Mezinárodní partneři

Prof. David Brown, Nottingham Trent University, Výzkumné centrum výpočetní techniky a informatiky, Výzkumná skupina interaktivních systémů, Nottingham, Velká Británie

Prof. Geraldine Leader, National University of Ireland, Galway Irish Centre for Autism and Neurodevelopmental Research, Galway, Irsko

Prof. Ilona Heldal, Západonorská univerzita aplikovaných věd, Bergen, Norsko

Dr. hab. Nils Haneklaus, Donau-Universität Krems, Krems, Rakousko

Dr. Renáta Cserjési, docentka, ELTE, výzkumná laboratoř E-MIND, Budapešť, Maďarsko

Dr. Zeynep Şahin Timar, Karadeniz Teknik Universitesi Kanuni Kampusu, Trabzon, Turkey

Dr. Mostafa Abdallah Abbas Atwa Elgendy, Benha University, Kairo, Egypt

Metody

Při vývoji nového softwaru, např. vážných her pro rehabilitaci nebo rozvoj dovedností, vždy používáme participativní design. Participativní návrh při vývoji softwaru je přístup, který aktivně zapojuje všechny zúčastněné strany do procesu návrhu, aby se zajistilo, že výsledek bude odpovídat jejich potřebám a bude použitelný. To znamená, že se vždy ptáme budoucích

uživatelů a např. pečovatelů, terapeutů, speciálních pedagogů atd. na jejich potřeby. Kromě toho probíhá během procesu vývoje až do vydání produktu mnoho testů. Provádíme uživatelské testování, abychom zjistili problémy s použitelností a shromáždili návrhy na zlepšení. Pomocí spolupráce a sdíleného rozhodování, kdy využíváme znalostí, dovedností a pohledů různých účastníků, vytváříme efektivnější a uživatelsky přívětivější softwarová řešení. Výsledkem je tedy software, který se snadněji používá a odpovídá skutečným potřebám a preferencím uživatelů, navíc můžeme zlepšit celkovou uživatelskou zkušenost.

O laboratoři:

Laboratoř se účastnila 9 mezinárodních konsorcií podporovaných EU, vedla 8 bilaterálních projektů a v posledních 20 letech se podílela na 5 akcích COST. Laboratoř rovněž uspořádala řadu mezinárodních konferencí.

Vybrané mezinárodní projekty

- Výzkum v oblasti designu pro všechny: "Design pro všechny pro eInclusion" v rámci projektu byly vytvořeny nové materiály zabývající se podpůrnými technologiemi a přístupným designem a publikace.
- Vypracování mezinárodně uznávaného vzdělávacího materiálu o "přístupném webovém designu" v rozsahu 60 kreditů.
- Navrhování podpůrných programů pro podporu práce a individuálního života pro mládež s poruchami učení a mentálním postižením.
 - o Projekt "Game On Extra Time": UK/08/LLP-LdV/TOI/163_181
 - o Projekt "Inteligentní seriózní hry pro sociální a kognitivní kompetence": 2015-TR01-KA201-022247
 - o Akce TD COST TD1309 - "Hra pro děti s postižením"
- Navrhování her založených na virtuální realitě pro rehabilitaci pacientů po mrtvici
 - o "Telemedicínský systém umožňující pacientům s cévní mozkovou příhodou bojovat", projekt spolupráce v oblasti informačních a komunikačních technologií: 288692 (EU FP7-ICT-2011-7)
- Vývoj a použití asistenčních technologií
 - o Akce COST CA19104, Podpora sociálního začleňování prostřednictvím technologií a posílení postavení občanů
 - o Akce COST CA19142, Vedoucí platforma pro evropské občany, průmysl, akademickou obec a politiky v oblasti přístupnosti médií (LEAD_ME).
 - o Akce COST CA22167, Participativní přístupy ke starším dospělým (PAAR-net)

- Vývoj simulační hry pro podporu vzdělávání při vyjednávání
- o "Hra začíná! Příležitosti pro vývoj seriózních her v oblasti zdraví dětí, environmentální výchovy a jazykového vzdělávání" (maďarsko-rakouský bilaterální projekt v oblasti vědy a výzkumu 2021-1.2.4-TÉT-2021-00007).

Zjištění

Na základě našich více než desetiletých zkušeností s vývojem jsou některé zdůrazněné poznatky věcmi, které by vývojáře ani nenapadly, dokud by se s nimi nesetkal. Herní vývojáři jsou dobrými IT inženýry nejen proto, že umí dobře programovat, ale také proto, že při návrhu softwaru/hry dokáží zohlednit lidské dovednosti. Také inženýři informatiky se stanou skutečně dobrými vývojáři her, pokud získají zkušenosti s navrhováním pro uživatele s různými potřebami. Složitost se dále zvyšuje, pokud je třeba věnovat zvláštní pozornost také případnému postižení budoucího uživatele. Co jsme se naučili během procesu vývoje softwaru výše uvedených projektů, dbejte na to, abyste

- Ekologická platnost,
- Kulturní rozdíly,
- Rozdíly mezi představami a potřebami pacientů a terapeutů a představami vývojáře,
- Zaměřte se na potřeby uživatelů!

Ale nejdůležitější je "Nihil de nobis, sine nobis" (latinské heslo), "Nic o nás bez nás"!

Bibliografie:

Ara, J.; Sik-Lanyi, C.; Kelemen, A. Accessibility engineering in web evaluation process: a systematic literature review. Univerzální přístup v informační společnosti. 2023, <https://doi.org/10.1007/s10209-023-00967-2>

Szabó, P., Ara, J., Halmosi, B., Sik-Lanyi, C. Technologies Designed to Assist Individuas with with Cognitive Impairments. Sustainability 2023, 15(18), 13490; <https://doi.org/10.3390/su151813490>.

Guzsvinecz, T., Orbán-Mihálykó, É., Perge, E., Sik-Lanyi, C. The effect of Engineering Education, on Spatial Ability, inVirtual Environments. Acta Polytechnica Hungarica, 2023, 20(5):11-30. http://acta.uni-obuda.hu/Guzsvinecz_OrbanMihalyko_Perge_SikLanyi_134.pdf.

Guzsvinecz, T.; Orbán-Mihálykó, É.; Sik-Lanyi, C.; Perge, E. Zkoumání časů dokončení testu prostorových schopností ve virtuální realitě pomocí stolního displeje a zařízení Gear VR. Virtuální realita. 2022; 26, s. 601-614. DOI WoS Scopus

Guzsvinecz, T.; Sik-Lanyi, C.; Orban-Mihalyko, E.; Perge, E. The Influence of Display Parameters and Display Devices over Spatial Ability Test Answers in Virtual Reality Environments. Applied Sciences, 2020,10(2), 526; <https://doi.org/10.3390/app10020526>.

Sik-Lanyi, C.; Orbán-Mihálykó, É. Testování přístupnosti evropských webových stránek týkajících se zdraví. *Arabian Journal for Science and Engineering*, 2019, 44(11):9171-9190 <https://doi.org/10.1007/s13369-019-04017-z>.

Sik-Lanyi, C.; Szucs, V.; Hirschler, R. Barevné stíny - proč je lze fotografovat, *Color Res Appl.* 2019; 44(6): 859-874, publikováno online: 9. srpna 2019 <https://doi.org/10.1002/col.22420>

Herrero MT, Reynaldos B, López-Arce N, Gonzalez-Cuello AM, Fernández-Villalba E, *Clinical & Experimental Neuroscience (NiCE)*. Institut pro výzkum stárnutí. Lékařská fakulta. University of Murcia. Murcia, Španělsko

Zlepšení kvality života starších dospělých se zaměřením na participativní přístup, včasné odhalení a sledování potíží.

Shrnutí:

Tento článek navrhuje nový přístup ke zlepšení života starších lidí pomocí robotické platformy nazvané Juno+. Tvrdí, že tradiční metody často přehlížejí pozitivní aspekty života starších dospělých, a navrhuje vděčnější přístup založený na konceptu PAAR (Participatory and Appreciative Action and Reflection), který analyzuje různé problémy související s věkem, jež musí robotická platforma řešit, včetně osamělosti, emočních problémů, komunikačních obtíží, ztráty sluchu a kognitivních poruch. Naše robotická platforma se testuje v domově důchodců, bude zahrnovat rozsáhlejší studii, která vyhodnotí účinnost platformy a zajistí, že zohlední různorodé potřeby jejích uživatelů pro včasné odhalení a sledování potíží každodenního života.

Zlepšení kvality života starších dospělých

Je nezbytné uvažovat o demokratizaci reflektivní praxe s přihlédnutím k participativní a oceňující činnosti a reflexi (PAAR) (1). Cílem této koncepce je prozkoumat její potenciál umožňující pokrok a zlepšení pracovních postupů a životů lidí, a to jak v konkrétním, tak i komunitním kontextu. K využití PAAR jsou zapotřebí čtyři strategické "obraty": oceňující, posilující, etický a participativní rozměr.

Pak je nutné vzít v úvahu jak vnímání vlastního zdraví jednotlivci, tak různé intervence a léčebné postupy. Za tímto účelem do našich intervencí zahrnujeme PROM a PREM, ale předtím konkrétní rozhovory, abychom poznali preference a potřeby každé osoby. PROM jsou hodnotící nástroje, které měří pacientovo vnímání jeho zdravotního stavu a kvality života, pohody, symptomů, schopností nebo úrovně autonomie. Na druhé straně PREMs shromažďují

informace o obdržené péči se zaměřením na lidskost péče, jako je empatie, důstojnost, respekt, porozumění nebo individualizovaná péče, z pohledu pacienta.

S přibývajícím věkem se kvalita života starších dospělých mění v důsledku různých faktorů a okolností, včetně osamělosti, emočních problémů, komunikace, ztráty sluchu, zhoršení kognitivních funkcí nebo zvýšeného rizika pádu. Z tohoto důvodu by naše robotická platforma mohla všechny tyto aspekty zmírnit, včas odhalit a sledovat.

Osamělost

Lidé mají tendenci žít mnohem déle než před několika desetiletími, přičemž průměrná délka života je vyšší u žen než u mužů. Strach ze samoty je jednou z nejrozšířenějších přirozených lidských emocí. Osamělost je komplexní problém, který vyžaduje reakci více sektorů, a je nezbytné zvyšovat povědomí o něm a zavádět opatření k jeho potírání. Důsledky mohou být závažné, včetně deprese, úzkosti, úbytku kognitivních funkcí, oslabení imunitního systému a zvýšeného rizika chronických onemocnění (2).

Emocionální potíže

Starší dospělí se potýkají s řadou emočních problémů, které mohou významně ovlivnit jejich pohodu. Patří mezi ně deprese, úzkost, pocit izolace a nedostatku sociálních vazeb, stres a ztráta blízkých. Tyto problémy jsou léčitelné a při správné diagnostice a léčbě může většina starších dospělých zlepšit svou náladu, a tím i kvalitu života. Výskyt emočních problémů u starších dospělých je ovlivněn různými faktory, jako je věk, pohlaví, zdravotní stav, míra sociální izolace nebo osobní historie.

Komunikace

Starší lidé mají větší potíže při komunikaci s ostatními lidmi a samozřejmě také s lékaři. Výskyt problémů se sluchem, zrakem, pohyblivostí a pamětí ztěžuje komunikaci tím nejvhodnějším způsobem. Přestože rozhovor se starším člověkem může být pomalejší, musíme být trpěliví a zajistit mu doprovod. Nové technologie, které využívají telemedicínu a elektronická zařízení, představují pro přistěhovalce stále větší technologické problémy. Pokud se však správně přizpůsobí, mohly by být dobrým nástrojem, jak naučit starší lidi komunikovat, a mohly by se vyvinout robotické platformy, které by včas odhalily problémy, aby včas zasáhly.

Problémy se sluchem (tinnitus)

Tinnitus je chronická porucha sluchu, která se s věkem stupňuje (3). Tinnitus lze definovat jako vnímání zvuku, který nevychází z žádného vnějšího zdroje. Může být vnímán jako pískání, syčení, zvonění a další typy zvuků (4). Personalizovaná zvuková terapie může sloužit k odvedení pozornosti od tinnitu a poskytnout pocit uvolnění tím, že maskuje zvuk produkovaný tinnitem (5-6).

Počáteční kognitivní porucha

Počáteční kognitivní porucha je charakterizována poruchou emocí a prozodie (7). Technologie,

kteřé jsou v současné době k dispozici, nám umožňují provádět neinvazivní analýzy. Tyto technologie umožňují analyzovat emoční stav člověka prostřednictvím výrazu tváře a hlasu (8-10). Extrakcí rysů tak můžeme natrénovat model, který nám umožní rozpoznat emoční stav osoby, ať už prostřednictvím výrazu obličeje, nebo jejího hlasu.

Robotické platformy

Robot Juno je prototyp asistenčního robota, který pomáhá v oblasti prevence pádů starších osob a umožňuje jim provádět kognitivní stimulační cvičení, aby se zlepšilo jejich fyzické a emocionální zdraví. Juno lze snadno integrovat do nábytku ve vlastním domě nebo v pečovatelském domě. Lze jej ovládat dálkově nebo jej poslat na místo a po dosažení cílové polohy s uživatelem komunikuje. Kromě toho je navrhováno zařízení, které má lékařům pomoci telematicky vyhodnotit riziko pádu. Toto zařízení bude napojeno na cloudovou aplikaci, která umožní odborníkům zlepšit jejich diagnostické schopnosti na dálku, takže bude možné zvýšit počet dohlížených uživatelů-pacientů, aniž by se snížila poskytovaná péče.

Falls

Jednou z hlavních příčin úrazů a úmrtí starších osob jsou pády. S přibývajícím věkem se zvyšuje riziko pádů; toto riziko je větší u žen než u mužů. Mezi faktory, které zvyšují riziko pádů, patří různá chronická onemocnění, jako je osteoporóza, artritida nebo problémy s rovnováhou, deprese, úzkost, demence nebo užívání některých sedativ či uklidňujících léků. Během vývoje ověření konceptu bude vytvořen soubor tréninkových dat pro trénink modelu schopného předpovídat riziko pádu starších dospělých. Ten bude vyhodnocen zdravotníky a terapeuty s cílem zlepšit jeho prediktivní schopnost a bude začleněn do produktu, který bude uveden na trh.

Cílem ověření koncepce pro rok 2024 je instalovat zařízení v různých institucích, aby k němu měl přístup reprezentativní počet uživatelů, a to i s ohledem na aspekty intersekcionality. Neurometrické údaje shromážděné zařízeními, jako je Emotiv nebo Mindtooth, se integrují také při provádění kognitivních stimulačních úkolů, což umožňuje poznat úroveň emocí, mentální zátěže, únavy nebo pozornosti člověka při provádění cvičení. V budoucnu by bylo ideální mít plně personalizovanou platformu, která by dokázala odhalit včasné příznaky kognitivních poruch integrací informací z rozpoznávání obličeje, prozodie, poruch sluchu a rizika pádu, což by umožnilo upozornit rodinné příslušníky, příbuzné, lékaře a zdravotníky.

Odkazy

1. Ghaye T, Melander-Wikman A, Kisare M, Chambers P, Bergmark U, Kostenius C, et al. Participatory and appreciative action and reflection (PAAR) - democratizing reflective practices. *Reflective Pract.* 1 de noviembre de 2008;9(4):361-97.
2. Ong AD, Uchino BN, Wethington E. Loneliness and Health in Older Adults: A Mini-Review and Synthesis. *Gerontology.* 2016;62(4):443-9.
3. Jafari Z, Kolb BE, Mohajerani MH. Věkem podmíněná ztráta sluchu a tinnitus, riziko demence a výsledky sluchového zesílení. *Ageing Res Rev.* diciembre de 2019;56:100963.

4. Han BI, Lee HW, Kim TY, Lim JS, Shin KS. Tinnitus: Tinnus: charakteristika, příčiny, mechanismy a léčba. *J Clin Neurol.* 1 de marzo de 2009;5(1):11-9.
5. Wang J, Ding J, Song J, Hu L, Cong N, Han Z. Prospektivní studie vlivu stupně přizpůsobení zvuku tinitu na účinnost přizpůsobené zvukové terapie u pacientů s chronickým tinnitem. *ORL.* 3 de septiembre de 2021;84(3):229-37.
6. Mahboubi H, Haidar YM, Kiumehr S, Ziai K, Djalilian HR. Customized Versus Noncustomized Sound Therapy for Treatment of Tinnitus (Zvuková terapie na míru versus zvuková terapie na míru pro léčbu tinitu): A Randomized Crossover Clinical Trial. *Ann Otol Rhinol Laryngol.* octubre de 2017;126(10):681-7.
7. Ang J, Dhillon R, Krupski A, Shriberg E, Stolcke A. Automatická detekce obtěžování a frustrace v dialogu člověk-počítač na základě prozodie. En 2002 [citado 14 de mayo de 2024]. s. 2037-40. Disponible en: https://www.isca-archive.org/icslp_2002/ang02_icslp.html
8. Akçay MB, Oğuz K. Speech emotion recognition: K.: modely emocí, databáze, rysy, metody předzpracování, podpůrné modalitty a klasifikátory. *Speech Commun.* 1 de enero de 2020;116:56-76.
9. Bianco S, Celona L, Ciocca G, Marelli D, Napoletano P, Yu S, et al. A Smart Mirror for Emotion Monitoring in Home Environments. *Sensors.* 9 de noviembre de 2021;21(22):7453.
10. El Ayadi M, Kamel MS, Karray F. Survey on speech emotion recognition: Přehled funkcí, klasifikačních schémat a databází. *Pattern Recognit.* 1 de marzo de 2011;44(3):572-87.

Krzysztof Klincewicz, Centrum pro společensky odpovědné inovace,
Fakulta managementu, Varšavská univerzita, Polsko

Účast starších dospělých na spoluvytváření produktů - zjišťování potřeb a konativní posílení postavení

Hlavní výzkumná otázka:

Cílem studie je zlepšit naše porozumění tomu, jak zkušenost s participativním výzkumem vyvolává změny v každodenním životě účastníků - starších dospělých. To se jeví jako inspirativní výzkumná cesta pro výzkumníky, zejména v kontextu inovací a technologií. Ačkoli existuje rozsáhlý soubor důkazů o tom, proč se lidé zapojují do participativních výzkumů a pokračují v nich (viz např. přehled literatury in: Klincewicz et al., 2024b), stále potřebujeme lépe porozumět tomu, jak různé participativní přístupy mění životy zúčastněných osob, včetně starších dospělých.

Studie těží z jedinečného výzkumného prostředí: EIT Food RIS Consumer Engagement Labs, projekt financovaný Evropským inovačním a technologickým institutem na základě programů Horizon 2020 a Horizon Europe a koordinovaný Varšavskou univerzitou. Projekt zavádí

participativní přístupy prostřednictvím spolupráce spotřebitelů: navazuje dialog mezi spotřebiteli a výrobci, který jim umožňuje společně navrhovat nové, dosud neznámé výrobky, jež uspokojí potřeby spotřebitelů. V letech 2019-2023 byl projekt realizován v 19 zemích za účasti 106 skupin spotřebitelů a 55 společností, výsledkem je 30 společně vytvořených výrobků dostupných na trhu. Ve fázích projektu v letech 2019-2021 byli všichni zúčastnění spotřebitelé starší dospělí, a proto projekt nabídl příležitosti pro shromáždění bohatých poznatků o potřebách starších spotřebitelů souvisejících s potravinami, ale také o možnostech a omezeních participativních přístupů zahrnujících tuto skupinu občanů (viz také diskuse o společné tvorbě se staršími dospělými v: Klinecicz et al., 2024a).

Laboratoře pro zapojení spotřebitelů přisoudily starším dospělým důležitou roli spoluvůdců každodenních výrobků, včetně potravin a obalů. Účastníci byli "průměrní spotřebitelé" bez odborných znalostí a základního vzdělání, kteří uvolnili svůj tvůrčí potenciál a spoluvytvářeli inovativní výrobky, které splňovaly jejich potřeby, byly lepší než v současnosti dostupné možnosti a atraktivní pro výrobní společnosti. Projekt je založen na jedinečné metodice vyvinuté Varšavskou univerzitou, která se opakuje s každým novým tvůrčím procesem a každou skupinou spotřebitelů. Procesy spolupráce jsou organizovány formou živých laboratoří, prostřednictvím opakovaných setkání, postupných procesů odhalování potřeb účastníků a přechodu k tvůrčím úkolům, které jsou zakončeny formulací návrhů nových výrobků, jež jsou následně analyzovány společnostmi, prověřeny z hlediska komerční atraktivity a vyvinuty pro spotřebitelský trh.

Účast starších dospělých pomohla odhalit jejich skryté potřeby. Důležitým aspektem metodiky je využití projekce: starší dospělí mohli snadno sdělovat své obavy, obavy ze stávajících výrobků, které mohou být někdy trapné (např. obavy související s trávicími obtížemi nebo obtížemi při žvýkání), přičemž diskutovali o situaci osoby (idealizovaného spotřebitele s reprezentativními rysy vybrané společenské skupiny), nikoliv o skutečných osobách. Metodika zahrnuje také četné techniky, které stimulují interakce ve vnějším prostředí, včetně: analýz výrobků uložených ve vlastní domácnosti/kuchyni s frekvencí jejich nákupů a použití, návštěv obchodů s potravinami za účelem překontrolování aktuální nabídky v dané kategorii výrobků, jakož i intenzivních diskusí se spoluvůdci a přáteli.

V případě participativních studií nebyly zkušenosti po ukončení účasti a širší důsledky pro osobní život dosud podrobně zkoumány, a to především kvůli omezením výzkumného designu: nutnosti vrátit se k účastníkům studie po určité době a shromáždit pozorování nebo změny, které sami uvádějí. Spolupráce v podobě živých laboratoří se jeví jako velmi vhodný kontext pro sledování důsledků změn v životě, protože účast je intenzivní, rozložená do více dnů a přináší hmatatelné, nové výsledky.

Metody:

Studie analyzovala zkušenosti účastníků 14 procesů Labs se 42 spotřebitelskými týmy ve 14 zemích na základě participativních procesů realizovaných ve 14 evropských zemích v letech 2019-2020. V roce 2021 byli starší dospělí, kteří se účastnili Labs organizovaných o 2-12 měsíců

dříve, vyzváni, aby se zapojili do rozhovorů ve fokusní skupině. Ty byly doplněny individuálními rozhovory se 42 facilitátory Labs a 12 individuálními rozhovory se staršími dospělými - účastníky Labs, jejichž cílem bylo tyto poznatky dále prozkoumat. Rozsáhlý kvalitativní materiál byl zaznamenán, přepsán, přeložen a kódován prostřednictvím axiálního a in vivo kódování.

Zjištění:

Zkušenost s participací vede k posílení postavení účastníků, které lze interpretovat optikou trojstranného konstruktů kognitivního, afektivního a konativního posílení (Harrison & Waite, 2015; Hilgard, 1980):

- kognitivní posílení: učení, získávání nových znalostí, sebeuvědomění a lepší porozumění jako důsledky účasti,
- afektivní posílení: emocionální výsledky a postoje k výrobkům nebo společnostem, ale také posílení sebeúčinnosti účastníků (zvýšená důvěra ve vlastní schopnosti a tvůrčí potenciál),
- konativní zplnomocnění: vede k proaktivnímu, účelnému a cílevědomému jednání (zplnomocnění k novému nebo lepšímu jednání) (Warde, 2014), spojenému s individuální agenturou a autonomií v tvůrčím procesu.

Konativní posílení zahrnuje různé důsledky pro každodenní život, které lze shrnout do tří klíčových směrů změny:

- 1) "Mám hlas jako odborník ve věcech svého života" - s výsledky po účasti, které zahrnují: zvýšený zájem o složení výrobků, data trvanlivosti, etikety nebo obaly, pozornější nakupování, změny v plánování potravin, výběr obchodů nebo značek.
- 2) "Jsem zdravějším konzumentem" - změny v plánování nebo skladbě jídel (frekvence a načasování jídel, vyřazení nebo zvýšená konzumace konkrétních výrobků), větší rozmanitost konzumovaných potravin, používání nových receptů a výživově hodnotných výrobků (zajímavé je, že názory účastníků se ne vždy shodovaly s obecně uznávanými výživovými normami, protože někteří účastníci získali větší důvěru ve vlastní odborné znalosti získané v procesu Labs a podle toho jednali, ale jejich znalosti nemusely být ověřitelné).
- 3) "Žiji lepší život" - zkušenost s týmovou prací a tvůrčími úkoly přiměla některé účastníky přehodnotit své každodenní návyky, motivovala je k oslavě jídla a věnování pozornosti estetice jídla nebo k tomu, aby jídlo považovali za praxi "sebeobdarování".

Bibliografie:

Harrison, T. & Waite, K. (2015) Dopad koprodukce na vnímání posílení postavení spotřebitelů. *The Service Industries Journal*, 35(10), 502-520.

Hilgard, E.R. (1980) Trilogie mysli: H. Hilgard: poznání, cit a konání. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 16(2), 107-117.

Klincewicz, K., Dębska, K., Król, K., Skupiński, M. & Zatorska, M. (2024a) Challenges and opportunities of new product co-creation with older consumers. In: Sborník příspěvků k problematice spotřebitelů se staršími věkovými kategoriemi: Urbaniak, A. Wanka (Eds.), Routledge International Handbook of Participatory Approaches in Ageing Research (s. 158-171), Routledge.

Klincewicz, K., Jacobsen, L., Dębska, K., Gazdecki, M., Goryńska-Goldmann, E., Król, K., Lähteenmäki, L., Wielicka-Regulska, A. & Zatorska, M. (2024b) Evolution of motivation in co-creation: Nábor, udržení a dokončení v projektu spoluvytváření nových potravinářských výrobků, *Creativity and Innovation Management*, 1-26.

Warde, A. (2014) Po chuti: A.: Culture, consumption and theories of practice (Kultura, spotřeba a teorie praxe). *Journal of Consumer Culture*, 14(3), 279-303.

Arlind Reuter, PhD Lund University, Švédsko

Udržitelnost participativních přístupů ve výzkumu stárnutí: rozhlasová a zvuková kooperace Later Life

Rozkvět komunit je hlavním cílem participativního akčního výzkumu (Kindon et al., 2007). Zohlednění udržitelnosti participativního akčního výzkumu po skončení výzkumného projektu je proto zásadní pro stanovení dlouhodobého dopadu a spoluvytváření dlouhodobých změn v komunitách. Tato prezentace v rámci sympozia pracovní skupiny pro technologie a inovace použila příklad audio a rozhlasového družstva Later Life k demonstraci toho, jak participativní metodika podpořila vlastnictví participativního výzkumu komunitou (Reuter & Scharf, 2023).

Hlavním cílem tohoto výzkumného projektu bylo prozkoumat, jak lze podpořit občanskou participaci starších dospělých vytvářením digitálního zvukového obsahu. Navzdory rostoucímu počtu starších lidí, kteří se aktivně zapojují do online aktivit, jsou starší dospělí jako aktivní tvůrci obsahu stále přehlíženi (Waycott et al., 2013). Dokonce i vývoj nových sociálních médií často upřednostňuje funkce přístupnosti, které starším uživatelům umožňují prohlížet obsah vytvořený jinými uživateli, na rozdíl od vytváření a sdílení vlastní produkce (Waycott et al., 2013). Nedostatek hlasů starších lidí v digitálním prostoru je často posilován způsoby, jakými jsou starší dospělí často zkresleně prezentováni v mainstreamovém mediálním diskurzu (Ayalon et al., 2021). Ageismus neboli diskriminace lidí na základě jejich chronologického věku se totiž stal zavedeným rysem digitálních platforem, které mohou zahrnovat designové nebo algoritmické mechanismy, jež strategicky depriorizují, přehlížejí nebo vylučují starší lidi (Rosales & Fernández-Ardèvol, 2020).

Metody

Pomocí participativního akčního výzkumu jsme po dobu čtyř let spolupracovali se staršími lidmi ve Velké Británii, kteří vytvářeli vlastní rozhlasové pořady. Prezentace konkrétně

zdůraznila vytvoření rozhlasového festivalu jako jedinečné a pohlcující metodiky, která poskytla platformu pro vzájemné propojení starších rozhlasových tvůrců ve Velké Británii. Účastníky přítomnými na Radio Festivalu byli starší audio a rozhlasoví tvůrci, věkově inkluzivní rozhlasové stanice, organizace třetího sektoru zabývající se problematikou stárnutí a výzkumníci z oblasti komunitního rádia a stárnutí. Rozhlasový festival představuje typ metodologické brikoláže, při níž byla data sbírána organickými způsoby s cílem vytvořit soubor dat, který podporuje hlubší pochopení zkušeností starších tvůrců obsahu. Základním cílem metodologické brikoláže je snaha o porozumění spíše než požadavek na široce zobecnitelná data (Holstein & Minkler, 2007). Využívání kontextualizovaných metod a podstupování metodologických rizik v rámci tohoto přístupu může podpořit sociální změnu (Holstein & Minkler, 2007), což bylo nedílným cílem Radio Festivalu. V průběhu dvou dnů jsme se zapojili do různých aktivit, jako bylo živé vysílání, které přispělo k rozvoji dovedností, diskuse, jejichž cílem bylo pochopit význam tvorby obsahu pro úspěšnou občanskou participaci, a tvůrčí dílny, které nám umožnily rozvíjet nové strategie. V průběhu workshopů a diskusí účastníci vyjádřili ambici trvaleji se propojit a vytvořit celobritskou síť starších tvůrců obsahu a věkově inkluzivních rozhlasových stanic, jejichž cílem je zpochybnit ageistické narativy v mainstreamových médiích poskytováním obsahu založeného na rozhovorech, který vytvářejí starší dospělí.

Myšlenka vytvoření dlouhodobé sítě byla v průběhu následujícího roku dále rozvíjena. Společně účastníci pracovali na založení Later Life Audio and Radio Cooperative (laterlifeaudioradio.org) založeném na kooperativní struktuře řízení. Cílem družstva je:

- Propagovat pozitivní názory a zpochybňovat negativní názory na stárání a stárnutí poskytováním rozhlasového a zvukového obsahu, který vytvářejí různé skupiny starších dospělých.
- Posílit viditelnost obsahu vytvořeného staršími dospělými v médiích a podpořit rozšíření rozhlasových pořadů týkajících se stárnutí a mezigeneračních vztahů.
- zapojit starší dospělé do vysílání, usnadnit rozvoj dovedností a budovat komunity tím, že umožní diskusi o široké škále témat.

Celkově vedlo setkání starších tvůrců komunitního rozhlasového obsahu na festivalu rádií k vytvoření větší a udržitelnější komunity v podobě spolupracující organizace. Cesta k družstvu byla charakterizována řadou cyklů participativního akčního výzkumu, který začal rozhlasovým festivalem pro starší dospělé a vedl k vytvoření takové formy organizace, která je schopna úspěšně prosazovat posílení digitálního občanství starších dospělých ve vysílání. Projekt představuje inovativní přístup, v němž role participativního akčního výzkumníka spočívala v usnadnění vytvoření komunity, kterou nyní řídí sami starší dospělí. Kladení důrazu na podporu komunity prostřednictvím participativního akčního výzkumu technologií může podpořit udržitelnost výzkumných projektů i po skončení období financování.

Bibliografie

Ayalon, L., Chasteen, A., Diehl, M., Levy, B., Neupert, S.D., Rothermund, K., Tesch-Römer, C. & Wahl, H.W. (2021) Aging in Times of the COVID-19 Pandemic: Vydejte se na cestu, jak se vyhnout ageismu a podpořit mezigenerační solidaritu. *The journals of Gerontology: Series B*. 76 (2), 1-4.

Holstein, M.B. & Minkler, M. (2007) *Kritická gerontologie: M.: reflexe pro 21. století. Kritické perspektivy stárnoucích společností*. 13-26.

Kindon, S., Pain, R. & Kesby, M. (2007) *Přístupy a metody participativního akčního výzkumu: Propojení lidí, participace a místa*. Svazek 22. Routledge.

Reuter, A. & Scharf, T. (2023) "The Later Life Audio and Radio Cooperative: Anna Urbaniak & Anna Wanka (eds.) *Routledge International Handbook of Participatory Approaches in Ageing Research*. [Online]. s. 262-272.

Rosales, A. & Fernández-Ardèvol, M. (2020) Ageismus v éře digitálních platforem. *Konvergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*. 26 (5-6), 1074-1087.

Waycott, J., Vetere, F., Pedell, S., Kulik, L., Ozanne, E., Gruner, A. & Downs, J. (2013) Older adults as digital content producers. *Sborník konference SIGCHI o lidských faktorech v počítačových systémech - CHI '13*. 39-48.

Alexander Bajwa Kucharski, M.A. Institut pro práci a technologie, Německo

Participativní design v gerontechnologiích: Klíčové poznatky a reflexe systémového přehledu literatury

Pozadí

Důkazy o technologiích nebo digitálních službách na podporu starších dospělých a procesu stárnutí se zkoumají již dlouhou dobu (např. Gutman/Sixsmith, 2013). Současně se uznává, že většina technologií určených pro tyto účely nebyla v životním světě starších dospělých úspěšná, protože dosáhla jen "omezeného využití [a] vysoké míry opuštění" (Greenhalgh et al., 2016:2). Vysvětlení tohoto zjištění jsou různá. Několik studií však dochází k závěru, že existuje nedostatečné povědomí a/nebo zájem starších osob o tyto technologie, což následně může vést k jejich nedostatečnému přijetí a používání (Lee/Coughlin, 2015). Proto se uvádí, že k překonání nepřijetí a nepoužívání je třeba se u zařízení více zaměřit na charakteristiky starších uživatelů, jejich potřeby a preference (Künemund, 2015). Za slibný způsob, jak toho dosáhnout, byly považovány participativní přístupy, které zapojují starší uživatele do procesu vývoje technologií. V tomto kontextu si získal oblibu přístup participativního designu (PD), který v ideálním případě zapojuje potenciální uživatele jako "experty jejich životního světa" (Beimborn et al., 2016) do designérské praxe spolu s designéry a výzkumníky jako plnohodnotnými partnery v průběhu celého inovačního procesu (Spinuzzi, 2005). Přesto kritici

tvrdili, že realizace PD-přístupů u starších dospělých nebyla provedena správně (Östlund et al., 2015; Beimborn et al., 2016). Aby bylo možné zjistit, jak se PD realizuje a organizuje v praxi, provedl přednášející se svým kolegou přehled literatury, který byl publikován v roce 2018 (Merkel/Kucharski, 2018). Hlavním cílem tohoto konferenčního příspěvku bylo představit kritická klíčová zjištění tohoto přehledu a propojit jej s novějšími pracemi a budoucí prací pracovních skupin sítě PAAR-net.

Metody

Systematický přehled literatury zahrnoval několik databází (APA Search, GeroLit, PubMed a Web of Science). Strategie vyhledávání byla založena na třech prvcích: (1) participativní metody a přístupy se (2) staršími osobami zaměřené na vývoj (3) technologických zařízení, softwaru a hardwaru pro starší dospělé.

Výsledky

Strategie vyhledávání odhalila celkem 557 publikací. Prověřili jsme 65 plných textů, z nichž 26 bylo zahrnuto do konečné analýzy. Podle technologií lze recenzované publikace rozdělit do tří skupin: Studie, které (1) využívají již existující technologie s cílem najít nové způsoby využití; (2) se zaměřují na vytvoření nových zařízení; (3) testují a/nebo upravují prototypy. Zjistili jsme, že PD se v rámci interdisciplinární oblasti gerontechnologie používá různými způsoby. Tři zjištění lze shrnout jako nejkritičtější z přehledu. Většina studií integrovala (budoucí) uživatele pouze v jednotlivých fázích inovačního procesu (např. generování nápadů v počátečních fázích práce na návrhu nebo zpětná vazba od uživatelů při testování (prototypu)) v kvalitativních studiích s malými velikostmi vzorků, často bez jasně odhalených strategií výběru vzorků, s použitím jednotlivých metod "tradičtějšího výzkumu" (např. rozhovory, fokusní skupiny, workshopy). Kromě toho žádná ze studií neuváděla hodnocení procesu, tj. neposkytovala důkazy o vyšším přijetí technologií díky participativním přístupům a také neodrážela zkušenosti starších účastníků týkající se jejich zapojení i výsledků. V neposlední řadě jsme zjistili, že většinou nebylo popsáno, zda starší osoby mají právo aktivně ovlivňovat zásadní rozhodnutí, či nikoliv. Na základě těchto zjištění jsme dospěli k závěru, že chybí komplexní strategie i obecný nesoulad mezi normativními předpoklady participativních a procesů a praktickou implementací v praxi navrhování gerontechnologií, protože identifikované výzkumné přístupy většinou nebyly transparentní, pokud jde o jejich důvody pro zvolené návrhy studií. Doporučili jsme, aby si výzkumníci a designéři položili otázku, proč by měly být participativní přístupy zahrnuty, kdo bude cílovou skupinou, jak budou (budoucí) uživatelé zapojeni a kdy budou zapojeni. Reflexe těchto otázek by mohla zabránit používání PD jako tokenismu, vyhnout se neobjektivním vzorkům a poskytnout poznatky o zkušenostech starších dospělých i o výsledcích PD-procesů a metod.

Úvahy a výhled

Předkládaná studie byla prvním pokusem o kritickou reflexi výzkumu se staršími spoluvůrci a pokusem o formulaci kritérií pro participativní přístupy při navrhování technologií. Od té doby

se objevily další snahy zaměřené na různé aspekty i návrhy podrobnějších kritérií pro participativní přístupy (např. Fischer et al., 2020; Grigorovich et al., 2022). Přestože jsou participativní přístupy spornou oblastí mnoha oborů a v oblasti stárnutí a technologií se uplatňují k různým účelům, je třeba syntetizovat poznatky a formulovat rámec pro výzkum technologií a inovací se staršími spolutvárci.

Bibliografie

Gutman, G. M., & Sixsmith, A. J. (2013). *Technologie pro aktivní stárnutí. International perspectives on aging (Vol 9)*. New York: Springer.

Greenhalgh, T., Shaw, S., Wherton, J., Hughes, G., Lynch, J., A'Court, C., Stones, R. (2016). SCALS: VĚDECKÉ A VÝZKUMNÉ PROJEKTY V OBLASTI VÝZKUMU A VÝVOJE: A fourth-generation study of assisted living technologies in their organizational, social, political and policy context [Studie čtvrté generace o technologiích asistovaného života v jejich organizačním, sociálním, politickém a politickém kontextu]. *BMJ Open*, 6, e010208. doi:10.1136/bmjopen-2015-010208.

Künemund, H. (2015). Chancen und Herausforderungen assistiver Technik: Nutzerbedarfe und Technikakzeptanz im Alter [Příležitosti a výzvy asistivní techniky: Potřeby uživatelů a přijetí technologií ve stáří]. *Zeitschrift für Technikfolgenabschätzung in Theorie und Praxis*, 24, 28-35.

Lee, C., & Coughlin, J. F. (2015). Perspektiva: Přijetí technologií staršími dospělými: V tomto ohledu je třeba se zaměřit na integrovaný přístup k identifikaci determinantů a bariér. *Journal of Product Innovation Management*, 32, 747-759. doi:10.1111/jpim.12176.

Beimborn, M., Kadi, S., Köberer, N., Mühleck, M., & Spindler, M. (2016). Focusing on the human: Interdisciplinární úvahy o stárnutí a technologiích. In E. Domínguez-Rué & L. Nierling (Eds.), *Science studies: Vol. 9. Ageing and technology (Stárnutí a technologie): Perspectives from the social sciences* (s. 311-333). Bielefeld: Transcript.

Spinuzzi, C. (2005). Metodologie participativního navrhování. *Technical Communication*, 52, 163-174.

Östlund, B., Olander, E., Jonsson, O., & Frennert, S. (2015). Design inspirovaný STS pro řešení výzev moderního stárnutí. *Technologie sociálního zabezpečení jako nástroj na podporu inovací řízených uživateli, nebo další způsob, jak držet starší uživatele jako rukojmí? Technological Forecasting and Social Change*, 93, 82-90. doi:10.1016/j.tech-fore.2014.04.012.

Merkel, S. & Kucharski, A. (2018): Kuchařová: Kuchařová: Participativní design v gerontechnologiích: S.: Systematický přehled literatury. *The Gerontologist*, 59,1, e16-e25. doi:10.1093/geront/gny034.

Fischer, B., Peine, A. & Östlund, B. (2020): The Importance of User Involvement (Význam zapojení uživatelů): A Systematic Review of Involving Older Users in Technology Design

(Systematický přehled zapojení starších uživatelů do návrhu technologií). *The Gerontologist*, 60,7, e513-e523. doi: 10.1093/geront/gnz163.

Grigorovich, A., Kontos, P., Jenkins, A. & Kirkland, S. (2022): Moving Toward the Promise of Participatory Engagement of Older Adults in Gerotechnology (Směřování k příslibu participativního zapojení starších dospělých do gerotechnologií). *The Gerontologist*, 62,3, 324-331. doi: 10.1093/geront/gnab026.

Pracovní skupina 4

WG 4

Synthesis and Quality
Criteria

Pracovní skupina 4 se zabývá dodržováním etických norem a zajišťováním smysluplné účasti znevýhodněných, zranitelných nebo marginalizovaných starších dospělých na výzkumu a procesech tvorby politik. Pracovní skupina 4 vytváří etická pravidla a kritéria kvality, která podporují inkluzivní a smysluplnou účast starších dospělých na výzkumu a tvorbě politik. Carlo Fabian & Annette Bielfield vedou tuto skupinu a organizují zasedání WG4 v Krakově. Během tohoto zasedání vystoupili následující přednášející: Sandra Staudacher a John Andersen.

Sandra Staudacher, PhD, MA, Institut für Pflegewissenschaft, Basilej, Švýcarsko

Několik úvah o současné úrovni zapojení starších dospělých do participativního výzkumu

Hlavní cíl výzkumu: Prvním cílem tohoto příspěvku je zamyslet se nad tím, do jaké míry jsou starší dospělí zapojeni do participativního výzkumu a jakých základních východisek si musíme být vědomi, aby starší lidé mohli mít skutečný vliv. To vede k druhému cíli, kterým je analyzovat, jaký metodologický přístup by mohl podpořit participativní výzkum se staršími lidmi.

Metody

Úvahy jsou založeny na nestrukturovaném přehledu literatury vedoucím k narativnímu přehledu, který umožňuje shromáždit relevantní informace týkající se participativního výzkumu, "které poskytují kontext i obsah celkové argumentace autorů" (Kastner et al., 2012, s. 4). Přehled literatury a úvahy jsou ilustrovány na příkladech výzkumného projektu financovaného Švýcarskou národní vědeckou nadací (SNSF) "Who has a voice in nursing homes? An Ethnography on PartICipation of people living in long-term rESideNTial caRE (EPICENTRE)".

Zjištění

Podle cestovní mapy OSN pro obnovu COVID-19 existuje mezera ve znalostech, pokud jde o návrh a účinnost mechanismů, které podporují smysluplnou účast marginalizovaných skupin obyvatelstva na rozhodovacích činnostech (OSN, 2020). Abychom mohli analyzovat, do jaké

míry jsou starší dospělí zapojeni do participativního výzkumu, musíme lépe pochopit, co participace znamená. Participace má širokou škálu významů. Tvrdím, že musíme využívat koncepty participace. Můžeme rozlišovat mezi dvěma hlavními směry participace, jako "účastnit se" ve smyslu být přítomen a jako "mít podíl", což znamená, že účastníci jsou oprávněni mít skutečný vliv (Simovska & Jensen, 2009). To jde nad rámec "účasti prostřednictvím substituce", kdy jsou lidé čistě zastoupeni jinými (Shivji, 2004). Již v roce 1969 zveřejnila Arnsteinová svou myšlenku žebříčku tří ideálních typů participace, a to: občanská moc, tokenismus a neúčast. Občanská moc na vrcholu žebříčku zahrnuje občanskou kontrolu, delegovanou moc a partnerství. Uprostřed žebříčku se nachází tokenismus, do něhož autorka zahrnuje konzultace, informování a placement. Konzultace se hojně využívá jako prostředek legitimizace již přijatých rozhodnutí, přičemž se využívá minimální participace jen proto, aby se procesu dodala morální autorita. Na dně je neúčast, do níž se řadí terapie a manipulace (Arnstein, 1969). Tento žebříček je stále jádrem nověji zpracovaných rámců participace (Cornwall, 2008; Morgan & Lifshay, 2012; Popay et al., 1998; Rowe & Frewer, 2005). V literatuře je však při analýze participace jednotlivců nebo skupin ve společnosti věnována poměrně malá pozornost strukturálnímu kontextu, jako jsou sociokulturní, politické, právní nebo ekonomické aspekty, které by podle mého názoru bylo třeba zohlednit, aby bylo možné chápat participaci jako zasazení do širšího systému. Pochopení strukturálního kontextu starších lidí je zásadní, neboť k tomu, aby se hlas proměnil ve vliv, je zapotřebí více než jen efektivní způsoby zachycení toho, co lidé chtějí říci; zahrnuje úsilí "shora" a "zdola" (Gaventa a Robinson, 1998).

S ohledem na tyto různé odstíny účasti navrhuji položit si následující klíčové otázky, které analyzují, do jaké míry jsou starší dospělí zapojeni do výzkumu: Za prvé, jaký je sociální, ekonomický, politický nebo kulturní kontext, který formuje účast starších lidí? Za druhé, jak smysluplná je jejich účast a proč se jí účastní? Za třetí, v jaké fázi (fázích) výzkumu a jakými prostředky se účastní? A za čtvrté, kdo se účastní a zda dochází k rozmanitému a spravedlivému zapojení marginalizovaných skupin?

Při analýze metodologického přístupu, který by mohl podpořit participativní výzkum se staršími lidmi, docházím k závěru, že participativní výzkum, který se skutečně zaměřuje na řešení otázek vznesených staršími lidmi, potřebuje především dlouhodobou výzkumnou perspektivu, která umožňuje řešit otázky, s nimiž se cílová skupina setkala v předchozím výzkumu. Za druhé, participativní výzkum potřebuje adaptivní výzkumný přístup, a tedy výzkumný plán, který ponechává prostor pro flexibilní přizpůsobení se směrům, které se objeví prostřednictvím účastníků výzkumu. To znamená začít tematicky dostatečně široce, aby bylo možné se později v procesu výzkumu cíleně zaměřit. Zatřetí, metodologický přístup potřebuje pečlivý pohled na rozmanitost (např. různé zdravotní problémy, postižení, pohlaví, socioekonomické a migrační zázemí atd.) a intersekcionalní aspekty (např. nevidomí, starší žena, nemluvící místním jazykem), které se objevují, aby byla zajištěna rovnost mezi různými staršími dospělými. Rovnost je "absence nespravedlivých, odstranitelných nebo napravitelných rozdílů mezi skupinami lidí, ať už jsou tyto skupiny definovány sociálně,

ekonomicky, demograficky nebo geograficky nebo podle jiných dimenzí nerovnosti" (World Health Organization, 2022). Za čtvrté, jako výzkumníci bychom měli zajišťovat a podporovat účast starších dospělých a/nebo jejich zastoupení prostřednictvím účasti jejich nejbližších, ale s vědomím zájmů všech zúčastněných osob/skupin. Za páté, metodologický přístup musí zohledňovat společenskou úroveň a ptát se, jaké diskurzy se kolem toho vedou a které právní, eko-nomické, politické a kulturní aspekty je třeba zohlednit.

Slibným metodologickým přístupem, který umožňuje zaměřit se na všechny tyto prvky, je etnografie (Silverman, 2017). Etnografie, která vychází ze sociální antropologie, odkazuje jak na metody zúčastněného pozorování, tak na produkt etnografické studie, písemnou zprávu. Od konce 80. let 20. století antropologové provádějící etnografii rozvíjeli debatu o ("krizi") reprezentace, spoluvýzkumu atd. Cílem hloubkové observační (etnografické) studie je vytvořit zprávu o sociálním prostředí, která by spravedlivě zohledňovala perspektivy účastníků. Empatický a podrobný popis, i když je sám o sobě zajímavý, nestačí; "zasvěcený" popis musí být také popisem teoretickým (thick description). Pohled "insidera" musí být kombinován s pohledem "outsidera", který nabízí analytický přístup k sociálnímu životu. Prostřednictvím neustálé empatické interakce starších dospělých a "terénu" s výzkumníky by lidé měli mít možnost ovlivňovat výzkum.

Závěrem lze říci, že předložené úvahy ilustrují zásadní potřebu vyjasnit si, jaký druh a kvalitu participace starších dospělých (obvykle implicitně) chápeme pod participativními výzkumnými přístupy a jaké důsledky má tato participace pro to, jak bychom se jí měli metodologicky zabývat.

Bibliografie

Arnstein, S. R. (1969, 1969/07/01). Žebříček občanské participace. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>

Cornwall, A. (2008, 2008). Unpacking "Participation": models, meanings and practices (Rozbalení "participace": modely, významy a praxe). *Community Development Journal*, 43(3), 269-283.

Kastner, M., Tricco, A. C., Soobiah, C., Lillie, E., Perrier, L., Horsley, T., Welch, V., Cogo, E., Antony, J., & Straus, S. E. (2012). Jaká je nejhodnější metoda syntézy znalostí pro provedení přehledu? Protokol pro zjišťovací přezkum (Protocol for a scoping review). *BMC Medical Research Methodology*, 12(114). <https://doi.org/https://doi.org/10.1186/1471-2288-12-114>.

Morgan, M., & Lifshay, J. (2012). Žebříček účasti komunity na veřejném zdraví. In M. Minkler (Ed.), *Community Organizing and Community Building for Health and Welfare* (3. vydání, s. 437-439). Rutgers University Press.

Popay, J., Williams, G., Thomas, C., & Gatrell, T. (1998, 1998/09/01). Theorising Inequalities in Health (Teoretická analýza nerovností ve zdraví): The Place of Lay Knowledge

[<https://doi.org/10.1111/1467-9566.00122>]. *Sociology of Health & Illness*, 20(5), 619-644.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/1467-9566.00122>.

Rowe, G., & Frewer, L. J. (2005, 2005/04/01). Typologie mechanismů zapojení veřejnosti. *Science, Technology, & Human Values*, 30(2), 251-290.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0162243904271724>.

Shivji, I. (2004, 2004/08//). Úvahy o nevládních organizacích v Tanzanii: co jsme, co nejsme a čím bychom měli být. *Development in Practice*, 14, 689-695.
<https://doi.org/10.1080/0961452042000239832>

Silverman, David. 2017. *Kvalitativní výzkum. Fifth edition.* ed. London Thousand Oaks, California: SAGE Publications Ltd.

Organizace spojených národů. (2020). Výzkumný plán OSN pro obnovu COVID-19 - Využití síly vědy pro spravedlivější, odolnější a udržitelnější budoucnost.

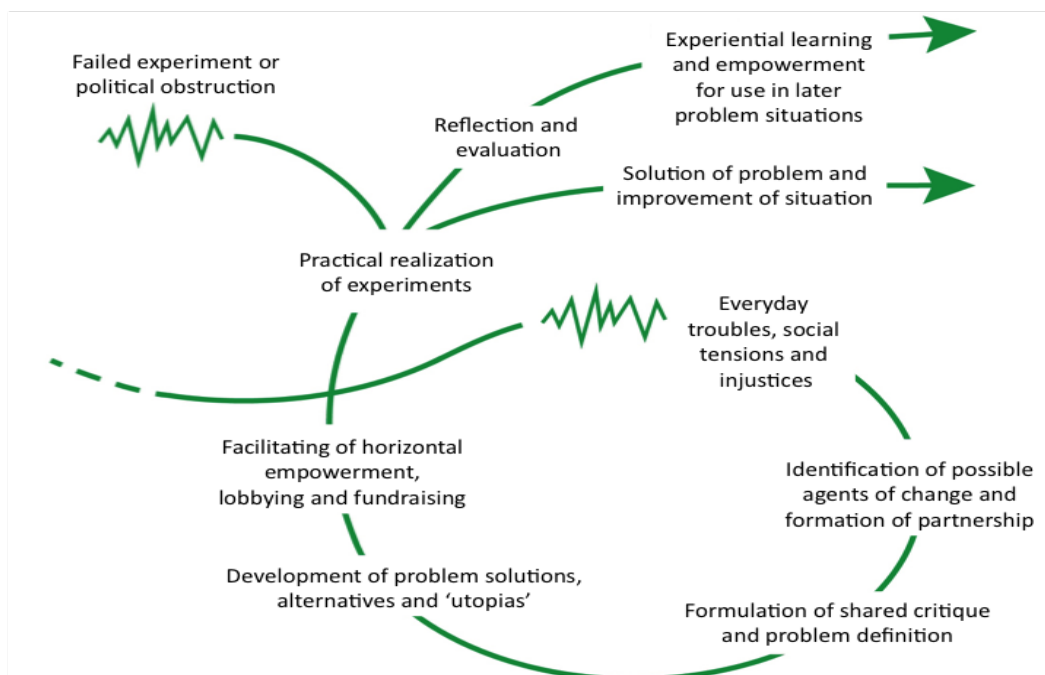
Světová zdravotnická organizace, W. (2022). Rovnost v oblasti zdraví.
https://www.who.int/health-topics/health-equity#tab=tab_2

**John Andersen, oddělení pro lidi a technologie. Roskilde University
Dánsko.**

Příslib participativního akčního výzkumu (PAR)

Akční výzkumníci se považují za 1. spolutvůrce znalostí se sociálními aktéry, kteří pracují na sociální spravedlnosti a posílení postavení občanů na základě sdíleného závazku k demokratické změně) 2. Akční výzkum zdůrazňuje spojení mezi porozuměním a změnou/přeměnou světa. 3. Participační znalosti se tedy stávají produkty procesu, v němž se aktéři setkávají, aby sdíleli zkušenosti prostřednictvím dynamického procesu akce, reflexe a kolektivního zkoumání - a zároveň vytvářejí nové znalosti (Brydon- Miller, 2014).

Akční výzkum lze chápat jako facilitaci experimentálních procesů učení (ve šlépějích Johna Deweyho) , jak ji brilantně shrnul Martin Frandsen z Roskilde University:

Zdroj: Frandsen a Andersen, 2019

Na Roskilde University jsme pracovali s akčním výzkumem v pečovatelských domech s cílem změnit negativní spirálu rostoucí nelidskosti v péči o seniory a vyvinout praktické a kolektivní vizionářské alternativy s cílem zlepšit lidské sociální vztahy pro obyvatele i zaměstnance. Kontextem byl negativní diskurz ve veřejných médiích o zanedbávání péče o seniory. V médiích se objevily zprávy o skandálech. Zaměstnanci obvinění z nekompetentnosti a nehumánních praktik péče.

Obecné zkušenosti z akčního výzkumu a participativních přístupů, - zejména akčního výzkumu v ošetrovatelství, který se zabývá usnadněním zplnomocnění starších dospělých, lze shrnout takto

Prvním krokem je "kolektivizovat" a zdokumentovat frustraci a kritiku stávající situace a usnadnit přechod od individuálního a kolektivního znemožnění ke kolektivnímu zplnomocnění/kolektivní akci za účelem změny.

Druhým krokem je formulovat a rozvíjet konkrétní vize alternativ - např. sociální kvality v péči o seniory, posílení hlasu starších občanů v politickém a správním rozhodování a řízení.

Třetím krokem je vyjednávání a provádění konkrétních změn v rámci probíhajícího procesu kolektivního učení a spoluvytváření každodenní praxe, institucionálního uspořádání atd.

Výzvy a dilemata mohou spočívat v tom, jak se zaměřit na integraci potřeb zaměstnanců i obyvatel a jak posílit postavení obyvatel jejich zapojením do všech participativních projektů . Další výzvou v participačním výzkumu: může být role af advocacy vůči rozhodovacím orgánům, širší veřejnosti atd.

Bibliografie

Andersen Andersen, J., & Bilfeldt, A. (2013). Sociální inovace ve veřejné péči o seniory: role akčního výzkumu. In F. Moulaert, D. MacCallum, A. Mehmood, & A. Hamdouch (Eds.): *The International Handbook on Social Innovation : Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research* (Mezinárodní příručka o sociálních inovacích : kolektivní akce, sociální učení a transdisciplinární výzkum). Edward Elgar Publishing.

Andersen, J., & Siim, B. (2004). *Politika inkluze a zplnomocnění - gender, třída a občanství*. Palgrave

Andersen, J. a Bilfeldt, A. (2016), "Action research in nursing homes", *Action Research*, Vol. 14 No. 1, pp. 19-35, DOI: 10.1177/1476750315569082, Sage

Andersen, J. et.al (2021), "How can urban design and architecture support spatial inclusion for nursing home residents?", in Walsh et.al *Social Exclusion in Later Life - Interdisciplinary and Policy Perspectives*.

Brydon-Miller, M et.al (2014) *The Sage Encyclopedia of Action Research*, Sage, London, UK.

Brydon-Miller, M., Greenwood, D. a Maguire, P. (2003), "Why action research?", *Action Research*, vol. 1, s. 9-28.

Brydon-Miller a Ortiz Aragón (2018): 500 klobouků akčního výzkumníka.

In Bilfeldt and Andersen et al. *Den ufærdige fremtid - Aktionsforskningens potentialer og udfordringer*. Open access: <https://vbn.aau.dk/da/publications/den-uf%C3%A6rdige-fremtid-aktionsforskningens-potentialer-og-udfordrin>.

Frandsen, Martin Severin a Andersen, John (2019) : *Action Research in Planning Education - Experiences from Problem-oriented Project Work at Roskilde University* (Akční výzkum ve vzdělávání v oblasti plánování - zkušenosti z problémově orientované projektové práce na univerzitě v Roskilde) . In, M. & Jørgen Bloch-Poulsen, J. (red.). *Otevřený přístup*. Aalborg Universitetsforlag. *Journal of Problem Based Learning in Higher Education*, zvláštní číslo o PBL pro udržitelnost a udržitelná města. DOI: <https://doi.org/10.5278/ojs.jpblhe.v7i1.2656>